

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Literární obraz Françoise Villona

Barbora Hakenová

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora HAKENOVÁ**
Osobní číslo: **H08391**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Literární obraz Françoise Villona**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je poukázat na fenomén básníka Françoise Villona v románech a dramatech, jejichž převážná většina vznikla ve dvacátém století. Zaměří se na fikční světy patnáctého století v jednotlivých dílech a bude se snažit odpovědět na otázku, proč je tato postava i po několika staletích autory stále vyhledávaná.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Romány v češtině (popř. přeložené do češtiny) o Françoisu Villonovi např. JARMILA LOUKOTKOVÁ: Navzdory básník zpívá, Jota, Brno 2008, Dramata v češtině (popř. přeložené do češtiny) o Françoisu Villonovi např. VLADISLAV HŘÍBEK: Král žebrák - žebrák král, Dilia, Praha 1974, Odborná literatura např. MICHAIL MICHAJLOVIČ BACHTIN: François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance, Argo, Praha 2007, překlad Jaroslav Kolár, JEAN FAVIER: François Villon: Život středověké Paříže s. 10, Praha, 2001, VÁCLAV ČERNÝ: Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku, Jinočany, 1998, vydání první, MARCEL SCHWOB: François Villon, Praha, 1995.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Studený, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

PROHLAŠUJI:

TUTO PRÁCI JSEM VYPRACOVALA SAMOSTATNĚ. VEŠKERÉ LITERÁRNÍ PRAMENY A INFORMACE, KTERÉ JSEM V PRÁCI VYUŽILA, JSOU UVEDENY V SEZNAMU POUŽITÉ LITERATURY.

BYLA JSEM SEZNÁMENA S TÍM, ŽE SE NA MOJI PRÁCI VZTAHUJÍ PRÁVA A POVINNOSTI VYPLÝVAJÍCÍ ZE ZÁKONA Č. 121/2000 SB., AUTORSKÝ ZÁKON, ZEJMÉNA SE SKUTEČNOSTÍ, ŽE UNIVERZITA PARDUBICE MÁ PRÁVO NA UZAVŘENÍ LICENČNÍ SMLOUVY O UŽITÍ TÉTO PRÁCE JAKO ŠKOLNÍHO DÍLA PODLE § 60 ODS. 1 AUTORSKÉHO ZÁKONA, A S TÍM, ŽE POKUD DOJDE K UŽITÍ TÉTO PRÁCE MNOU NEBO BUDE POSKYTNUTA LICENCE O UŽITÍ JINÉMU SUBJEKTU, JE UNIVERZITA PARDUBICE OPRÁVNĚNA ODE MĚ POŽADOVAT PŘIMĚŘENÝ PŘÍSPĚVEK NA ÚHRADU NÁKLADŮ, KTERÉ NA VYTVOŘENÍ DÍLA VYNALOŽILA, A TO PODLE OKOLNOSTÍ, AŽ DO JEJICH SKUTEČNÉ VÝŠE.

SOUHLASÍM S PREZENČNÍM ZPŘÍSTUPNĚNÍM SVÉ PRÁCE V UNIVERZITNÍ KNIHOVNĚ.

V PARDUBICÍCH DNE 20. 3. 2011

BARBORA HAKENOVÁ

Za odbornou pomoc a vedení této práce děkuji Mgr. Jiřímu Studenému, Ph.D.

Literární obraz Françoise Villona

Ve své práci jsem se zabývala postavou, která byla inspirována tvorbou, osudy nebo osobností francouzského středověkého básníka Françoise Villona, konkrétně v dílech dostupných v českém prostředí a psaných, nebo přeložených do českého jazyka. Zároveň jsem sledovala vývoj těchto villonovských postav od 15. století do současnosti a zmínila jsem se o problematice zobrazení historie a skutečnosti v literatuře. Co se českého prostředí týče, usilovala jsem o vyjádření toho, proč jsou Fischerovy překlady Villonova díla nepřekonané, a z jaké básnické tradice u nás vycházejí, včetně paralel mezi touto naší básnickou tradicí a dílem středověkého básníka.

klíčová slova:

Villon, François, Fischer, Otokar, fikce, historie, literární postava, smrt, inspirace, Loukotková, Jarmila, Fischerová, Daniela, Obermeier, Siegfried, Erskine, John, Stevenson, Robert Louis, Carco, Francis, Rush, Philip, Zeman, Jiří, Messadiè, Gerald, Voskovec, Jiří, Werich, Jan, Burian, Emil František, Hříbek, Vladislav, Edlis, Juliu, Kardos, G. György

Literary Image of François Villon

My thesis is the analysis of the character who was inspired by work, fate and personality of a French medieval poet François Villon in the books, that are accessible in the Czech Republic and which are written or translated into Czech language. I write about the development of those Villon's characters since the 15th century to these days and I mention the problems in representation of history and fiction in literature. At the Czech literature background I write about the question why the Fischer's translations are still the best, and which poetic tradition they come from, in addition with the inclusion of a comparison between this tradition and the work of the medieval poet.

key words:

Villon, François, Fischer, Otokar, fiktion, history, literature character, death, inspiration, Loukotková, Jarmila, Fischerová, Daniela, Obermeier, Siegfried, Erskine, John, Stevenson, Robert Louis, Carco, Francis, Rush, Philip, Zeman, Jiří, Messadiè, Gerald, Voskovec, Jiří, Werich, Jan, Burian, Emil František, Hříbek, Vladislav, Edlis, Juliu, Kardos, G. György

OBSAH

OBSAH	7
I. ÚVOD	1
II. FRANÇOIS VILLON – FAKTA A FIKCE	3
ŽÁNŘ HISTORICKÉ FIKCE	4
III. VÝVOJ LEGENDY FRANÇOISE VILLONA	6
VZNIK VILLONOVY LEGENDY.....	6
ROMANTISMUS.....	10
PROKLETÝ VILLON.....	11
20. A 21. STOLETÍ	12
PŘÍKLADY INSPIRACÍ FRANÇOISEM VILLONEM.....	13
<i>Divadlo</i>	13
<i>Film</i>	13
<i>Hudba</i>	13
<i>Literatura</i>	13
IV. VILLON V ČESKÉM PROSTŘEDÍ	15
ROZDÍL V POHLEDU NA SMRT	17
PO FISCHEROVI	19
PŘÍKLADY INSPIRACE VILLONEM V ČESKÉM PROSTŘEDÍ	19
VI. PRÓZY A POSTAVA FRANÇOISE VILLONA	20
STRUKTURA ROMÁNŮ.....	21
<i>Studentské nepokoje a události kolem patníku zvaného Ďáblův pšouk</i>	21
<i>Vztah k Guillaimovi de Villon a povahu G. de Villon</i>	21
<i>Potyčka s knězem Sermoisem, na jejíž následky Sermoise umírá</i>	22
<i>Vztah k postavě Kateřiny de Vausselles</i>	23
<i>Vykrádání Navarrské koleje</i>	23
<i>Villonovům pobyt na dvoře Karla Orleánského</i>	24
<i>Villonovo věznění</i>	25
<i>Závěr Villonova života</i>	26
VII. POJETÍ POSTAVY FRANÇOISE VILLONA V PRÓZÁCH	28
VZHLED	29
OBRAZ FRANÇOISE VILLONA V JEDNOTLIVÝCH PRÓZÁCH	31
1. <i>R. L. Stevenson: Útulek na noc - Příběh Francise Villona</i>	31
2. <i>Francis Carco: Život Mistra Villona</i>	34

3. Philip Rush: Tuláková loutna.....	37
4. Jarmila Loukotková: Navzdory básník zpívá	39
5. John Erskine: Nezbedný mistr balad	40
6. Jiří Zeman: Kavalíři lásky, meče, slova a noci; Villon – básník všech stránek života	42
7. Gerald Messadiè: Jana z Hvězdy.....	43
8. Siegfried Obermeier: Láska a smrt.....	46
VIII. POJETÍ FRANÇOISE VILLONA V DRAMATECH	49
1. Jiří Voskovec, Jan Werich: Balada z hadrů.....	50
2. Emil František Burian: Ach, kdeže loňské sněhy jsou... + Martin Viktorin: Testament.....	51
3. Vladislav Hříbek: Král žebrák – žebrák král.....	52
4. G. György Kardos: Villon a ti druzí	53
5. Juliu Edlis: Žízeň u pramene	54
6. Daniela Fischerová: Hodina mezi psem a vlkem.....	56
IX. ZÁVĚR	58
X. POUŽITÁ LITERATURA	60
PRIMÁRNÍ	60
SEKUNDÁRNÍ	61
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	62

I. ÚVOD

Dnes je jeho sláva větší než kdykoliv jindy; a jestliže jeho hanebnost, prokázaná nebo potvrzená dokumenty, vystupuje jasněji než dříve, je třeba přiznat, že zvyšuje zájem o dílo více, než by bylo záhodno.¹

Jen málokterý básník se může pochlubit tím, že lidé po staletí naslouchali vypravováním o jeho osudech, že v něm našli inspiraci další a další autoři pro svá díla, ať už na poli literárním, divadelním, filmovém nebo hudebním, tak jako François Villon. K dnešním dnům si můžeme přečíst stohy knih pojednávajících o jeho biografii, dvacáté století se k jeho osobě vrací v nemenší míře, než tomu bylo kdykoliv před tím, stává se ústřední postavou mnoha historických románů a dramát, a ani nyní zájem o jeho život a tvorbu neustává. Proč tomu tak je? Proč jsou příběhy s jeho osobou autory stále vyhledávané? Je jeho život opravdu tak důležitý pro pochopení jeho tvorby? Co přispělo ke vzniku Villonovi legendy a jak se tato legenda měnila během času? Jaký má jeho postava význam pro české prostředí?

Jak už napovídají otázky, svou bakalářskou práci zaměřím na vývoj příběhů, jež se inspirovaly osudem či tvorbou básníka Françoise Villona a zamyslím se nad tím, jak byla postava Françoise Villona pojata v jednotlivých dílech. Zmíním se o oblastech, v nichž mnohé umělce inspiroval. Rovněž se vyjádřím k českým překladům jeho děl a k tomu, proč zrovna u nás se jeho osoba stala tak populární. Při psaní se budu opírat o životopisná díla, která o něm byla napsána, o literaturu pojednávající o každodenních dějinách a lidové kultuře středověku, o literárněvědné studie rozebírající jeho básnickou tvorbu a jeho básnickou osobnost. Ústředním tématem mé práce pak budou romány a dramata s postavou Françoise Villona, kde mi bude ku pomoci také odborná literatura pojednávající o teorii fikčních světů² a problematiky postav. V závěru pak shrnu zobrazení Françoise Villona a pokusím se vystihnout, proč jsou jeho příběhy autorům stále inspirací.

Užívat budu nejen děl původně českých, ale samozřejmě i překladů z francouzštiny, dále pak také z němčiny, angličtiny, ruštiny a maďarštiny. Má práce nebude obsahovat všechna

¹ VALÉRY, Paul. *Literární rozmanitosti*, s. 76, Praha: Odeon, 1990.

² Fikční světy = světy, které mají smyšlený charakter, ať už se jedná o pojetí v literárních textech nebo ústních vyprávěních. In NÜNNING, Ansgar. *Lexikonu teorie literatury a kultury*, Brno: Host, 2006: „*Pojem fiktivní značí to, co je smyšlené, vymyšlené, co si pouze představujeme, s čím se však pracuje tak, „jako by“ to bylo skutečné.*“

díla, která o Françoisu Villonovi vznikla. Zaměřím se pouze na ta dostupná v České republice v českých překladech.

II. FRANÇOIS VILLON³ – FAKTA A FIKCE

*Znám vše, ač nic bych neznal radši,/ znám chlapy mdlé i ruměné,/ znám Smrt, jež všechny pod zem vtlačí,/ znám cokoliv, jen sebe ne.*⁴

O Françoisu Villonovi se lze například dočíst: „Sociálním typem je Villon zpustlý a deklasovaný intelektuál, vagus a goliard, zabředlý do zločineckého milieu. Lidským typem je mravní slaboch dobrého srdce s neobyčejně jasným vědomým svého úpadku, a tedy mučený svědomím, ohlušující se však chvílemi výbuchy posměšného cynismu a mateny i dosti nízkou lítostí z životního neúspěchu; je totiž silně smyslný a nadán k rozkoši a dobrému bydlu.“⁵ A jsou to právě oni goliardi,⁶ chudí studenti, vykořenění tuláci,⁷ co z nedostatku prostředků sází při kartách i své vlastní svršky, na něž François Villon navazuje. Neboť i on ve svých básních útočí na všechny představitele středověkého řádu: na duchovní, urozené, ale i na rolníky,⁸ a stejně tak i u něj se objevují atributy poezie goliardů - víno a láska.

Nemám v úmyslu ve své práci rozsáhle popisovat známý životopis Françoise Villona, neboť ten si lze přečíst například v knize od Jeana Faviera *François Villon: Život středověké Paříže*,⁹ v *Já – François Villon*¹⁰ je zase zpracován jeho životopis Jozefem Felixem, nebo můžu odkázat na studii *François Villon*¹¹ od Marcela Schwoba, neboť Schwob byl jedním

³ François Villon, zvaný také François Montcobier nebo François des Loges. Narodil se v roce 1431 nebo 1432 a vystudoval fakultu svobodných umění pařížské univerzity. Dotáhl to až na mistra (1452) a jeho verše svědčí o sice nijak mimořádné, ale dosti široké vzdělanecké kultuře. V roce 1455 zabil v hádce kněze Philippa de Chermoye (Sermoise) a od té chvíle nabral jeho život nový směr. Rok na to byl sice omilostněn a mohl se vrátit do Paříže, ale ještě v témž roce se podílel na krádeži 500 zlatých écu v Navarrské koleji a musel znovu uprchnout. Léto 1461 strávil ve vězení v Meungu z příkazu orleánského biskupa; byl propuštěn, když městem projížděl nový král Ludvík XI. Po návratu do Paříže se znovu zapletl do rvaček a krádeží a v roce 1462 byl zatčen a odsouzen k oběšení. Poté co byl rozsudek změněn na vyhnanství, Villon opustil Paříž a jeho stopa se definitivně ztrácí. In PELÁN, Jiří. *České překlady Françoise Villona*, s. 1, přednáška z výroční konference Obce překladatelů na téma Překlad středověké literatury, která se uskutečnila 10. listopadu 2005 v pražském Goethe-Institutu.

⁴ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, s. 38, její překlad básně Françoise Villona, Brno: Jota, 2008,.

⁵ ČERNÝ, Václav. *Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku*, s. 83, Jinočany: H&H, 1998.

⁶ Goliardi původně byli klerikové, kteří putovali od opatství k opatství, nesli s sebou pergamenové svitky, na něž mniši zapisovali jméno posledního zemřelého člena jejich řehole, spolu s několika zbožnými myšlenkami. Měli za úkol zvěstovat mnichům v klášterech téhož řádu smrt jejich bratra. Poslové špatných zpráv doráželi do klášterů za soumraku, se seznamem mrtvých. Již v 11. a 12. století skládali němečtí goliardi latinské a německé písně. Často jsou to opravdové poutnické písně, radují se z příchodu jara, z rozkvetlých luk. Jiné jsou ale nanejvýš nemravné. Není tedy divu, že přízvisko goliard záhy nabylo hanlivého významu. In SCHWOB, Marcel. *François Villon*, s. 28-29, Praha:KRA, 1995.

⁷ LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*, s. 36, Praha:Karolinum, 1999.

⁸ Tamtéž s. 38.

⁹ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, Praha: Garamond, 2001.

¹⁰ VILLON, François. *Já - François Villon*, Praha: Československý spisovatel, 1976.

¹¹ SCHWOB, Marcel. *François Villon*, Praha:KRA, 1995.

z těch, kteří *probádali celý Národní archiv a ve svazcích a spisech pařížského soudního dvora objevili základní dokumenty.*¹² Mezi takové dokumenty, o něž se opírali Villonovi životopisci, patří *Dopis o prominutí trestu, které uděluje král Karel VII. mistru Françoisu des Loges, jinak řečenému Villon, usvědčeného z vraždy kněze Philippa Sermoise,*¹³ dále *François Villon, uvězněný v Châteletu, se zavazuje, že uhradí peníze, které ukradl v Navarrské koleji; potom je propuštěn na svobodu*¹⁴ a poslední známý záznam o Villonově životě *Rozhodnutí kurie Châteletu, kterým se odsuzuje François Villon k trestu smrti, mění parlament v desetileté vypovězení z pařížské prefektury.*¹⁵

Většina novodobých románů o Françoisu Villonovi (*Jarmila Loukotková: Navzdory básník zpívá,*¹⁶ *Siegfried Obermeier: Láska a smrt,*¹⁷ *Philip Rush: Tulákova loutna*¹⁸ a další, o nichž bude řeč) se zcela striktně drží právě těchto svědectví a přizpůsobuje tomu i svůj děj, na rozdíl od novodobých dramát, která svou inspiraci pojmají daleko volněji.

Žánr historické fikce

Ve všech případech, jimiž se budu zabývat, se jedná o *nesmírně populární žánr fikčních reprezentací minulosti.*¹⁹ Tedy o historické romány, dramata, povídku a novelu. Lubomír Doležel poukazuje na to, že jedním ze znaků takovýchto děl je *dvojitá povaha entit historické fikce, ta je nejlépe patrná na konstelaci konatelů,*²⁰ tedy postav. Dle toho můžeme postavy rozdělit do dvou skupin. První skupina jsou ty postavy, které mají v minulosti své reálné protějšky, přesněji řečeno *nesou jména historických konatelů, kteří existovali a působili v aktuálním světě minulosti.*²¹ Mezi takové, ve mnou zkoumaných dílech, patří například postava Françoise Villona, Karla VII., Ludvíka XI., Reného z Montigny. Do druhé pak můžeme zařadit ty postavy, které tento předpoklad nesplňují – například Janu z Hvězdy, hrdinku stejnojmenného románu, kde se opět setkáme i s postavou Françoise Villona.

¹² VALÉRY, Paul. *Literární rozmanitosti*, s. 71, Praha: Odeon, 1990.

¹³ VILLON, François. *Já - François Villon*, Praha: Československý spisovatel, 1976, český překlad dokumentu z latiny, přeložil Jozef Felix.

¹⁴ Tamtéž s. 110; český překlad z latiny; dokument uložen v Bibliothèque Nationale v Paříži, jedná se o účty příjmů a výdajů teologické fakulty v Paříži od listopadu 1449 do 17. března 1465.

¹⁵ Tamtéž s. 111, český překlad, dokument z 5. ledna 1463 uložen v Bibliothèque Nationale v Paříži.

¹⁶ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, Brno: Jota, 2008.

¹⁷ OBERMEIER, Siegfried. *Láska a smrt*, Praha: Knižní klub, 2009.

¹⁸ RUSH, Philip. *Tulákova loutna*, Praha: Svoboda, 1947.

¹⁹ DOLEŽEL, Lubomír. *Fikce a historie v období postmoderny*, s. 94, Praha: Academia, 2008.

²⁰ Tamtéž s. 95.

²¹ Tamtéž s. 95.

Čtenáře znalé historických událostí a souvislostí takovýto žánr tak nutí srovnávat *fikční světy historického narativu s aktuálním světem minulosti*.²² Nicméně i přestože jsou mnohé inspirace zcela zřejmé, nesmíme zapomínat, že primárním úkolem tvorby fikce je konstruovat světy, které jsou pouze alternativou světů historických, *historické vědění tu není účelem, nýbrž pouze prostředkem konstrukce*.²³

Podle tradičního pojetí se historie a literatura zcela odlišným způsobem vztahují k realitě a k pravdě – *historik líčí to, co se skutečně odehrálo, kdežto básník se zabývá oblastí nemožného*.²⁴ *Do poloviny 19. století byla historie považována za odvětví literatury; poměřovala se podle rétorických, stylistických a uměleckých kvalit jakož i na základě toho, zda přináší mravní a didaktický užitek*.²⁵ U nás psal takové historické prózy například J. K. Tyl. Do jisté míry jde o posun od romantických počátků historické prózy, jaké u nás psal třeba K. H. Mácha, k pozdějším realistickým tendencím. S rozvojem historické vědy v průběhu 19. století se totiž začal na historický román klást nejen požadavek na evokaci nálady, atmosféry či obecné reflexe, ale rovněž nutnost být věrnější historickým faktům.

Dnešní pojetí předpokládá, že *historie a literatura mají řadu paralel*.²⁶ Romány o Françoisu Villonovi jsou toho příkladem, na což v průběhu své práce upozorním.²⁷ Rovněž narativní přístupy v rámci teorie dějin *zostřily naše vnímání toho, že veškeré podoby zkušenosti a poznání zkušenosti včetně historie jsou jazykově podmíněné a znakově zprostředkované*. (...) *Historikové (...) využívají prostředky literárního zobrazení*.²⁸

²² DOLEŽEL, Lubomír. *Fikce a historie v období postmoderny*, s. 95, Praha: Academia, 2008.

²³ Tamtéž s. 96.

²⁴ NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 301, Brno: Host, 2006.

²⁵ Tamtéž s. 300.

²⁶ Tamtéž s. 301.

²⁷ Jde zejména o to, že se všechny romány o Françoisu Villonovi snaží zachytit, zpracovat i skutečné historické události., ale samozřejmě každý svým způsobem.

²⁸ NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 301, Brno: Host, 2006.

III. VÝVOJ LEGENDY²⁹ FRANÇOISE VILLONA

Osmého ledna za svítání v onom roce, o kterém nás notář Jean de Roye³⁰ ujišťuje, že se v něm „neudálo nic významného, co by stálo za zaznamenání“, Villon odchází z dějin. Vstupuje do legendy.³¹

Villon dostává postupem času mnoho různých tváří: šprýmař, šašek, blázen v dobrém i špatném smyslu, ale také básník-moralista. Některá přízviska se přímo nabízejí z jeho básní, např. (...) *a tak mu v odkaz dávám tu/ tři pohodlné došky slámy,/ ať užije jich s vězenci, které si přehne v komoře;/ jen v tomhle styku – mezi námi/ – má možnost býti nahoře³²* nám evokuje Villona jako jízlivého vtipálka. Další příklad: „(...) *si vleze na mě, zploští mě a šílí;/ já hekám jen, jak jede, není stud/ v tom bordelu, kde jsme se zařídili*“³³ v nás zase vzbuzuje představu Villona nestoudníka zcela propadlého prostopášnému způsobu života. A tak bych mohla pokračovat dále. Dnes je jedním z nejznámějších obrazů, obraz *revoltujícího a bouřícího se chudáka*.³⁴ V takovém případě bývá interpretován jako nebohý student, který vlastně za nic nemůže a do všeho se namočil v důsledku chudoby. Jeho legendu však také vykreslilo těch několik dokladů, jež se nám dochovaly o jeho životě (úřední dokumenty týkající se Villonových zločinů nebo omilostnění). S těmito prameny pracuji v jejich překladech do českého jazyka.

Vznik Villonovy legendy³⁵

Za jeden z nejsilnějších faktorů, který stojí za vznikem Villonovi legendy, považuji jeho záhadné zmizení po roce 1463. Žil? Zemřel? A jak? Tyto otázky probouzejí fantazii i v myslí Françoise Rabelaise: „*Když autor Pantagruela kolem roku 1550 přepracovává svou Čtvrtou knihu, přečte v ní básníku Závěti jednu Pašijovou hru...*“³⁶ Sám pak stačí uvést dvě legendární epizody z Villonova dalšího života.³⁷ A je to právě Villonova smrt, která bývá vyprávěna pokaždé jinak, a jejíž rozličné verze nám nabízí i naše jednadvacáté století.

²⁹ Myslím tím vliv aspektů, které nějakým způsobem ovlivnily vývoj vypravování o postavě Françoise Villona a vzniku jeho legendy ve smyslu něčeho tradovaného, zpracovávaného lidovou kulturou nebo jednotlivými autory

³⁰ Jean de Roye byl poradce a komorník Ludvíka XI.

³¹ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 5, Praha: Garamond, 2001.

³² VILLON, François. *Malý testament*, s. 31, Praha: Klub přátel poezie, 1975, překlad Jarmila Loukotková.

³³ VILLON, François. *Velká závěť*, s. 128, Praha: Tok, 2001, překlad Jarmila Loukotková.

³⁴ FELIX, Josef. In VILLON, François. *Já - François Villon*, Praha: Československý spisovatel, 1976.

³⁵ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 5-15, Praha: Garamond, 2001.

³⁶ Tamtéž s. 5.

³⁷ Tamtéž s. 9.

Za další příčinu považuji způsob jeho života. Člověk, který se v jednu chvíli octne v zatuchlé kobce žaláře a ve druhé skládá básně pro Karla Orleánského, jistě vzbuzuje údiv a sympatie lidových vrstev, už jenom pro to, že z nich sám pocházel.

Villonovu legendu tedy ponejprv zformovala ústní tradice, budovaná už za jeho života. Nepřipsala mu nic jiného, než čeho by byl mistr François opravdu schopný.³⁸ Avšak právě ústní tradice si ráda přidává a zveličuje. Škoda jen, že ji nemůžeme nijak doložit ani podchytit.

Když v roce 1489, Pierre Levet³⁹ vydává Villonův Odkaz pod názvem Malý testament, podpoří tím tak už málem zapomenutou básníkovu slávu. Jeho díla vycházejí postupně celkem v počtu kolem třiceti edic, bohužel jsou ale opisována jedno od druhého, a ztrácí tak svou původní podobu.

Na konci patnáctého století vychází kniha *Sbírka neplacených pochutnání mistra Françoise Villona a jeho kumpánů*,⁴⁰ která údajně slaví úspěch až do třicátých let šestnáctého století. *Básník v ní vystupuje jako hlava rozverně bandy darebů (...), kteří si rádi užívají bez placení, utahují si z měšťáka, zesměšňují, víceméně neškodně hodnotáře nebo hlupáka. Pro boháče – když se zavře na závoru, aby si mohl v klidu číst je to zkrátka sympatický uličník.*⁴¹

Dále se na vývoji Villonova obrazu podílí již výše zmíněný autor François Rabelais. Před rokem 1528 zavítá do francouzské provincie Poitou. *Divadelní pódia se stavěla přímo na náměstích a před nimi se shlukoval lid. V takovém davu mohl stát Rabelais při provozování mystérií, moralit a frašek. (...) Ne nadarmo vybral Rabelais za dějiště facetie⁴² o Villonovi, vyprávěné ve čtvrté knize, právě Saint-Maixent a Niort.*⁴³ *Všechna francouzská divadelní kultura byla v té době ještě od hlavy k patě spjata s lidovou ulicí.*⁴⁴

Rabelais mimo jiné využívá i staré historky dochované v několika variantách už od 13. století a spojovanou v různých variantách s různými historickými osobami.⁴⁵ Jedná se o historiku, která Villon pochválil anglického krále Edwarda za to, že si pověsil na klozet francouzský znak, který králi naháněl strach. *Král tím chtěl potupit Francii, ale ve skutečnosti mu pohled na obávaný znak pomáhal dobře se vyprášit.*⁴⁶ Zmenšování strachu a utrpení na

³⁸ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 10, Praha: Garamond, 2001.

³⁹ Pierre Levet byl francouzský nakladatel a knihkupec.

⁴⁰ Originál: Recueil des reces franchises de maitre François Villon et ses compagnons.

⁴¹ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 9, Praha: Garamond, 2001.

⁴² Facetie je žánr humoristické literatury. Krátké vyprávění psané prózou, smyslně laděné, anekdotického rázu a vtipně zakončené. První facetie vznikly v 15. století v Itálii.

⁴³ V Sant-Maixentu se tehdy konaly trhy, v Niortu slavný jarmark.

⁴⁴ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 155, Praha: Argo, 2007.

⁴⁵ Tamtéž s. 170.

⁴⁶ Tamtéž s. 170.

principu snižování středověké vážnosti – tady strach jako prostředek proti zácpě, je typický znak středověké lidové kultury, a můžeme si tak všimnout, že vyprávění o osudech François Villona se očividně hodila všem zábavným lidovým žánrům.

Rabelais věnuje svou pozornost rovněž hrám studentů a bakalářů a svou inspiraci u Villona nachází též pro lidově sváteční, pouliční složku mystéria, takzvané diablerie. Spočívala v tom, že se dovolovalo čertům (*kostýmovaným aktérům diablerie*), aby už před provedením hry, někdy i po několik dní, běhali po městě a dokonce po okolních vsích.⁴⁷ Jednu takovou diablerii dle Rabelaise zosnoval i François Villon.

Nutno podotknout, že oba autoři, François Rabelais i François Villon, ve své tvorbě vycházejí ze středověké lidové kultury, jejíž součástí byla také kultura smíchová, karnevalová. Například námět závěti, jímž se Villon inspiroval, je *dědictvím pozdního latinského období*,⁴⁸ kdy parodické poslední vůle vznikaly – mimo jiné i třeba *závěť osla a závěť prasete*.⁴⁹ Karnevalový smích se ozývá také v *svérázné smíchové lyrice žákovské*,⁵⁰ tedy z prostředí, které bylo rovněž zdrojem Villonovy inspirace. Oba autoři též zdůrazňují *materiálně tělesný životní princip, převahu obrazů těla, jídla, pití, vyprazdňování, pohlavního života*.⁵¹

Ale François Rabelais je přece jen již autorem renesančním.⁵² Jeho postava François Villona je lidovým bavičem, na druhou stranu ale zároveň zesměšňuje *obrazy starého světa, staré moci, staré pravdy*.⁵³ Je nejen bavičem, je také stále příslušníkem své doby,⁵⁴ kdy určité hodnoty středověkého světa podlehly krizi, například v církvi (schizma, odpustky), a kdy se

⁴⁷ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 249, Praha: Argo, 2007.

⁴⁸ FAVIER, JEAN. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 190, Praha: Garamond, 2001.

⁴⁹ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 20, Praha: Argo, 2007.

⁵⁰ Tamtéž s. 21.

⁵¹ Tamtéž s. 24.

⁵² Vzhledem k tomu, že se zde hodně opírám o dílo M. M. Bachtina, chtěla bych zmínit, co nového Bachtin přinesl do interpretace Rabelaisova díla, a tím i do pojetí románovosti. Bachtin „*pojal Rabelaisův román jako umělecké přetvoření a umocnění projevů lidové kultury za středověku a renesance a vymanil jeho výklad ze spojování díla především s tradicemi oficiální vysoké literatury. (...) Takto koncipovaný výklad lidové smíchové kultury je sice zaměřen především k Rabelaisovi, ale vytváří přitom základnu pro interpretaci neobyčejného množství rozmanitých děl a projevů z různých národních kultur. (...) Nebude asi sporu o tom, že pozdní stav lidové smíchové kultury a dávná tradice jejího literárního využití mocně spolupůsobily při vzniku Haškova Švejka a té vrstvy novodobě české prózy, která vyrůstá ze shodných kořenů.*“

In KOLÁR, Jaroslav v BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 476-477, Praha: Argo, 2007.

⁵³ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 374, Praha: Argo, 2007.

⁵⁴ Mluvíme o sklonku středověku a počátku renesance. Myslím, že nelze přesně stanovit hranici toho, kde začíná to nové a to staré končí. Vždy když přichází něco nového, nese sebou ještě hodnou dobu odkaz starého. Rabelais jako renesanční autor zesměšňuje obrazy středověkého světa, sám ale stále užívá motivů typických pro podzim středověku.

změnilo vnímání víry, života a smrti. *Ta shnilá nebo kostlivá Smrt (...) jako režisér života a lásky má svůj protějšek v další novince – v kultu bolesti, v rozkoši z bolesti. Je patrn v proměně úcty mariánské: z někdejší platonsky uctívané kurtoazní dívčí Notre-Dame, z mladé panenské Matky usmívající se z pilířů katedrál, (...) stává se bolestí zlomená a náhle zestárlá sedmiboletná Matka s mrtvým synem na klíně – podzim středověku vynalezl „pietu“.*⁵⁵ I v Rabelaisově Villonovi najdeme dosti bolesti, neboť v jeho diablerii čerti spláší kobylu lakomého kostelníka Tappecouea a kostelník je tak kobylou usmýkán k smrti. (...) *mu roztloukla hlavu, až mu z ní u kříže hosannského mozek vyletěl; potom rozbila na kusy paže, jednu sem, druhou tam, nohy rovněž; potom mu daleko roztahala střeva (...).*⁵⁶

Od roku 1533 až do roku 1542 je vytištěno, povětšinou v Paříži, okolo patnácti edic Villonova díla vycházejícího z jediného textu „zrevidovaného a doplněného Clémentem Marotem“.⁵⁷ *Poeta, jehož nadání sblížovalo se středověkým kolegou i střídání pobytů na dvoře urozených s pobyty v žalářích, se částečně spolehl na recitace starců, kteří znali Villonovy verše nazpaměť, a vyřadil verše, kde bylo autorství nejisté.*⁵⁸

Po té přichází dlouhá odmlka, co se děl Villonových týče, rovněž ale nenacházíme ani příběhy o jeho osobě. Villonův básnický styl ani laškovně příhody zřejmě neoslovily baroko, natož klasicismus. *Teprve roku 1725 vydala Coustelierova tiskárna edici Marotova vydání, opatřenou dobovými poznámkami.*⁵⁹ Jaký však byl konkrétně charakter tohoto pramene, se mi nepodařilo vypátrat.

⁵⁵ ČERNÝ, Václav. *Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku*, s. 42-43, Jinočany: H&H, 1998.

⁵⁶ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 248, Praha: Argo, 2007.

⁵⁷ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 11, Praha: Garamond, 2001.

⁵⁸ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, *Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities* 6 (2000), s. 157, Pardubice, 2000.

⁵⁹ Tamtéž s. 158.

Romantismus

„Teprve francouzská romantika jej obrodila se zdarem, uznávajíc ho za praotce „subjektivní“ poesie (...)“⁶⁰

Romantismus přináší nejen obrat k individualitě člověka, ale nese s sebou také *pohrdání spořádaným životem*.⁶¹ Objevují se postavy sympatických pirátů, loupežníků, démonů a buřičů vzpouzející se vůči společnosti, proti jejímu řádu. *Ti (...) jako Hugo, vymýšleli a oživovali bytosti mimo zákon, buřiče proti všem druhům vrchnosti, cizoložné milence, z nichž dělali hrdiny...*⁶²

Romantiky s Villonem *spojoval kult smrti, směs frivolity i citové hloubky, záliba v okrajových jevech a v danse macabre, ironie i sentiment, pláč a smích, záliba v protikladech, (...) společný jim byl pocit ztracené harmonie světa a beznaděje. Taková byla Francie na konci stoleté války, taková byla Evropa po válkách napoleonských.*⁶³

Villon se opět začíná objevovat v knihovnách - v roce 1853 vyšla kniha Théophila Gautiera, sborník s názvem *Grotesky – Les Grotesques*. *Gautier tu shromáždil francouzské reprezentanty groteska pojímaného velmi široce: je zde Villon i básníci libertini 17. století.*⁶⁴ Groteska ale není nic nového, objevuje se i ve středověku a renesanci, kdy byla těsně spjata s lidovou kulturou. Roku 1832 zase abbé J. H. Prompsault *pořídil novou edici Villonova díla*⁶⁵. Zřejmé inspirace můžeme najít i v díle německého romantika Heinricha Heina. *Na počátku čtyřicátých let devatenáctého století, (...) Heine napsal – ale neuveřejnil – verše nazvané „Závět“*⁶⁶, jejichž součástí je ironický výčet darů. *I Heine zpracovává villonovský a vůbec středověký motiv „těla a duše“.*⁶⁷

Villonova postava však vlivem romantismu získává na tragičnosti. Najednou je tu Villon – student, básník, zmítající se mezi intrikami svých bližních (ponížení od milenky Kateřiny, zájmy podsvětí), vlastní neochotou se přizpůsobit, chudobou a danými zákony. *Je to*

⁶⁰ FISCHER, Otokar. *Slovo a svět*, s. 247, Praha: Fr. Borový, 1937.

⁶¹ VALÉRY, Paul. *Literární rozmanitosti*, s. 80, Praha: Odeon, 1990.

⁶² Tamtéž s. 80.

⁶³ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, *Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, s. 158, Pardubice, 2000.

⁶⁴ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, s. 51, Praha: Argo, 2007.

⁶⁵ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, *Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, s. 158, Pardubice, 2000.

⁶⁶ FISCHER, Otokar. *Slovo a svět*, s. 244, Praha: Fr. Borový, 1937.

⁶⁷ Tamtéž s. 259.

Villon hugovský, nesoucí v sobě bolesti imaginárního Quasimoda a dodávající autenticitu kлокotu Violetta le Duc^{68, 69}

Setkáváme se též s jinými postavami tragického rázu, díky nimž, ačkoliv stojí na okraji společnosti, se stáváme účastníky společenského a historického dění. Takovým případem je třeba i kat Karla Hynka Máchy.

Dle mého názoru hodně autorů románů dvacátého století bude svůj pohled odvíjet, byť někteří třeba jenom částečně, od této představy Villona – umělce, který trpěl societou, ve které žil a odmítl se jí přizpůsobit.

Prokletý Villon

Společně s Verlainem a jeho souborem *Prokletých básníků*,⁷⁰ který spatřuje světlo světa v roce 1884, se dostává ve všeobecnou známost nejen prokletý básník jakožto pojem, ale právě díky Verlainovi je přičtena prokletost i Françoisu Villonovi, neboť je zařazen do čela tohoto díla.

*O čtyři roky později je prokletí pojmenováno jako projev absolutní poezie.*⁷¹ *Adjektivum absolutní lze zajisté také chápat jako bezvýhradnou a naprostou spjatost života a díla, až k sebezničení.*⁷² Mnoho vykladačů Villonova díla mluví o spjatosti jeho života a jeho tvorby, často zacházejí tak daleko, že tvrdí, že Villonovu tvorbu nelze pochopit bez znalosti života jeho, osob, vedle kterých žil, a bez znalosti prostředí, v němž se pohyboval. To lze považovat za jeden z hlavních důvodů, proč se i dnes tolik zajímáme o jeho život, proč v něm mnoho autorů stále nachází inspiraci a prokládají svá díla Villonovými básněmi (např. Jarmila Loukotková v Navzdory básník zpívá, Philip Rush v Tulákově loutně, Siegfried Obermeier v Lásce a smrti, v neposlední řadě pak tvůrci dramát – Voskovec a Werich v Baladě z hadrů, Vladislav Hříbek v Král-žebrák, žebrák-král), aby tak autentifikovali děj vyprávění. Zajisté se jedná také o hlavní příčinu toho, proč mnoho čtenářů otevírá Villonova díla až poté, co se seznámili s nějakým z jeho fiktivních příběhů, nebo s některým z faktů, jež o jeho životě máme.

*Ke stvoření pojmu prokletí se ale musíme vrátit do dob romantismu, konkrétně k Vigny, jež o básnické prokletí je součástí romantické topiky.*⁷⁴ U Villona jde o příslušnost

⁶⁸ Eugène Viollet le Duc (1814 – 1879) byl francouzský architekt a historik umění.

⁶⁹ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 10, Praha: Garamond, 2001.

⁷⁰ Originál: *Les Poètes maudits*.

In POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*, s. 8, Praha: Garamond, 2000.

⁷¹ Tamtéž s. 8.

⁷² Tamtéž, s. 9.

⁷³ Alfred de Vigny (1797 – 1863) byl francouzský romantický spisovatel, básník a dramatik.

k marginální vrstvě společnosti. *Villonův pařížský polosvět zaplňovali zloději, povaleči, záletné řemeslnice i prostitutky. Toto prostředí vyhovovalo zjevně Villonovi víc, než jistota úřadu či obročí. Patřit do marginálního světa bylo v podstatě jeho svobodnou volbou.*⁷⁵

Na sklonku 19. století jde spíše o pocit společenské nezařazenosti. Ale prokletý básník *je prokletý o své vůli, je prokletý volbou. Je prokletý, neboť se nepřizpůsobil,*⁷⁶ což platí nejen o básníkovi samotném, ale podobně nazírají na Villonův příběh i někteří jeho romanopisci a autoři kratších próz. Snaží se zároveň vykreslit onen marginální svět, svět na okraji společnosti, kde se po stoleté válce, epidemiím hladu a moru, octla, v tomto případě naopak nedobrovolně, velká spousta lidí.

20. a 21. století

V tomto období můžeme registrovat inspirace nejen francouzské, ale také anglické, irské, německé, maďarské, české a slovenské. Těžko se můžeme dopátrat konečného čísla všeho, co o něm bylo napsáno.

Jedním z podnětů byla zřejmě také hospodářská krize třicátých let 20. století. *Vedle literární interpretace podnítila rozvoj sociologického bádání hledajícího kořeny sociální marginality.*⁷⁷ Tedy odloučení člověka od společnosti a jeho postavení na její okraj. A na okraji společnosti se octl v 15. století i François Villon.

Co by tomu asi řekl sám Villon, že se o něm mluví déle jak po půl tisíciletí? *Poznal by se mistr François v té postupné řadě portrétů?*⁷⁸ *Záměr vysvětlit všechno Villonovým životem (...) vedl někdy zastávce historického výkladu ke snaze věci a lidi identifikovat.*⁷⁹ Taktéž je třeba dodat, že *interpretace básníka Villona byla vždy do značné míry subjektivní: každá osoba, každý překladatel, každý vydavatel ho upravil k obrazu svému. (...) Jiná byla interpretace romantická, podnícená zájmem o středověk. Jiná interpretace formalistní, vycházející z okouzlení nad bohatostí a dokonalostí básníkovy verše. Jiná interpretace dekadentní, vedená především snahou šokovat měšťáka.*⁸⁰

⁷⁴ POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*, s. 9, Praha: Garamond, 2000.

⁷⁵ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, s. 155, Pardubice, 2000.

⁷⁶ POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*, s. 9, Praha: Garamond, 2000.

⁷⁷ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, s. 154, Pardubice, 2000.

⁷⁸ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 10, Praha: Garamond, 2001.

⁷⁹ Tamtéž s. 11.

⁸⁰ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, s. 153, Pardubice, 2000.

Příklady inspirací Françoisem Villonem⁸¹

Divadlo

- V roce 1901 irský dramatik Justin H. McCarthy napsal hru „*If I Were King*“,⁸² v níž si Villon najde lásku na dvoře Ludvíka XI. a zachrání Paříž před vévodou burgundským. I když neexistuje žádná zpráva, že by se byl básník, kdy setkal s Ludvíkem, hra měla velký úspěch, stále se provozuje a sama se stala inspirací pro další uměleckou tvorbu.
- V roce 1928 objevil si Bertold Brecht 200 let starou hru Angličana Johna Gaye, *Žebráckou operu*. Ponechal dějovou kostru, příběh však posunul na dosah současnosti a text proložil songy, k nimž použil veršů Françoise Villona.⁸³ Hra nese název *Krejcarová opera*.

Film

Do roku 1956 včetně spatřilo světlo světa osm filmů inspirovaných osudem Françoise Villona. Často se jedná o motivy převzaté z McCarthyho hry *If I Were King*.

Hudba

- Mnoho inspirací lze nalézt i v oblasti hudební.⁸⁴

Literatura⁸⁵

- Villona obdivoval i japonský spisovatel Ryūnosuke Akutagawa. Zmiňuje se o něm v knize *Život hloupého muže*,⁸⁶ která vyšla v roce 1927 po Akutagawově sebevraždě.

⁸¹ *François Villon*, [cit. 2011-01-04] URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Villon>, jedná se o mé vlastní překlady.

⁸² Česky: Kdybych byl králem.

⁸³ KUNDERA, Ludvík. *Žebrácká opera* [cit. 2010-12-20]

URL: <<http://www.slovackedivadlo.cz/pages/repertoar/zebracka-opera/zebracka-opera.php>>

⁸⁴ Francouzský písničkář a básník Georges Brassens byl Villonův velký obdivovatel. Nejprve k němu odkázal svou šansonovou písní *Středověk*, pak jej ve své básni Verlainův pohřeb označil za "prvního slavíka Francie". Zhudebnil i Villonovu *Baladu o paních dávných časů*. Francouzský šansonier Léo Ferré zhudebnil *La ballade des pendus* (Balada o oběšencích). Ruský písničkář arménsko-abchazsko-gruzínskému původu Bulat Okudžava napsal píseň s názvem *Modlitba pro Françoise Villona*. V roce 1997 napsal anglický komponista Arthur Oldham skladbu *Villonův Testament* pro sólisty, sbor a orchestr. Na albu Seikilos německé středověké hudební skupiny Corvus Corax je zhudebněna jedna z Villonových balad. Quebecký zpěvák a filmový režisér Richard Desjardins se inspiroval Villonovou *La ballade des pendus* na svém albu "Boom boom", které vyšlo v roce 1998.

Francouzskou black metalovou kapelu Peste Noire inspiroval v písni *Ballade cuntre les anemis de la France* (česky = Balada proti nepřítelům Francie).

In *François Villon* [cit. 2011-01-04] URL: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Villon>, jedná se o mé vlastní překlady.

⁸⁵ Knihy, kterými se budu zabývat, tu záměrně neuvádím.

⁸⁶ Jedná se o můj překlad z angličtiny.

- Americký autor sci-fi a fantasy Lucius Shepard napsal povídku *Aztechs* s podtitulem *Poslední testament*. Hlavní postava je tu zasažena prokletím jménem Villon.
- V roce 1989 vyšla kniha amerického spisovatele Tima Powerse *The Stress of Her Regard*,⁸⁷ kde se objevuje Villon jako vedlejší postava. Díky svému vztahu s upírkou zde přežil až do 19. století.

⁸⁷Česky: Síla jejího pohledu. Dosud nebylo oficiálně přeloženo do češtiny.

IV. VILLON V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

V naší světové literatuře⁸⁸ ční Villon jako obrovitý balvan neznámého původu.⁸⁹

Prvním překladatelem Villona u nás je Jaroslav Vrchlický. Kolem roku 1883 přeložil dvě balady: Baladu k Panně Marii (Ballade pour prier Nostre Dame) a Baladu o oběšencích (L'Épitaphe Villon).⁹⁰ Po Vrchlickém přicházejí další překladatelé stále pouze s překladem jednotlivých Villonových básní. Jsou to Jaromír Borecký, Bohumil Mathesius, Zdeněk Kalista, Jindřich Hořejší, Milan Šraml a F. X. Šalda.⁹¹ Největší zlom pak nastává roku 1927, kdy vychází celá překladová analogie z Villonova díla⁹² Otokara Fischera. Díky Fischerovým překladům začíná vzrůstat zájem české veřejnosti o tohoto francouzského básníka. Jeho uvedení Villona k nám patřilo a dosud patří mezi nejvýznamnější překladatelské a zároveň kulturně politické činy v době mezi dvěma válkami.⁹³

Čím to, že jsou jeho překlady takovým přínosem? Dle mého názoru je to především překladatelovou aktualizací ze středověkého jazyka do jazyka jeho současníků, dále pak v pádné rytmice jím přeložených veršů, kteréžto ostatní překlady nedosahují. Tím bych chtěla odkázat na přednášky Jiřího Pelána *České překlady Françoise Villona*,⁹⁴ v nichž dochází

⁸⁸ Toto slovní spojení bych vyložila ve smyslu světové literatury, která se objevuje na našem území, v literatuře, která není českého původu, ale nějakým způsobem sem pronikla a měla na naši tvorbu určitý vliv (IVO POSPÍŠIL, doslov ke *Světové literatury 20. století v kostce*, Libri, Praha, 1999). Samozřejmě existují různá pojetí světové literatury: Goethovo pojetí (světová literatura jako literatura společných hodnot), angloamerické (základní univerzitní četba, literární kánon) a komparatistické (Černého literatura jako projev základních, nadčasových kulturních struktur přístupných ze srovnání).

⁸⁹ PELÁN, Jiří. *České překlady Françoise Villona* s. 1 (citovaná slova Pavla Eisnera), přednáška z výroční konference Obce překladatelů na téma Překlad středověké literatury, která se uskutečnila 10. listopadu 2005 v pražském Goethe-Institutu.

⁹⁰ FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 115, Praha: Československý spisovatel, 1976.

⁹¹ Jaromír Borecký uveřejnil překlady tři balad: Spor srdce a těla (Debat du coeur et du corps de Villon), Baladu jalových řečí (Ballade des menus propos) a Baladu paní bývalých časů (Ballade des dames du temps jadis). Překlady vyšly jako ukázky z chystané sbírky překladů ze staré francouzské poezie v časopise Lumír 1. IX. 1899. Poslední baladu ale přeložil do prózy už před Boreckým Antonín Váňa jako součást textu Maupassantovy studie o Prévostově románu Manon Lescaut. Bohumil Mathesius uveřejnil svůj překlad Balady o ženách dávných dob v roce 1917 prostřednictvím nakladatelství Nový věk. V roce 1924 pak v časopise Trn vyšel jeho překlad Balady oběšenců (L'Épitaphe Villon) a Čtyřverší (Quatrain). Zdeněk Kalista přeložil Baladu, která má být závěrem (Ballade pour servir de conclusion) a Píseň o návratu (Bergeronnette Au retour de dure prison). Oba překlady vyšly v časopise Sršatec III roku 1923. Jindřich Hořejší uveřejnil v témž ročníku Sršatce překlad Villonova Quatrain pod názvem Čtyřverší a o čtyři roky později vyšel v časopise Literární svět jeho překlad Modlitby k Panně Marii (Ballade pour prier Nostre Dame). Milan Šraml jako první přeložil několik oktáv, vybraných z první části Závěti (Sršatec III, 1923). F. X. Šalda zveřejnil svou Baladu o viselcích (L'Épitaphe Villon) v Rudém právu 2. X. 1927.

In FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 115, Praha: Československý spisovatel, 1976.

⁹² Tamtéž s. 115.

⁹³ Tamtéž s. 116.

⁹⁴ PELÁN, Jiří. *České překlady Françoise Villona* s. 16, přednáška z výroční konference Obce překladatelů na téma Překlad středověké literatury, která se uskutečnila 10. listopadu 2005.

k závěru: „*Železnou pravidelností těchto srovnání vychází vítězně Fischer. To je radostné zjištění. Je obecně známo, že překlady rychle stárnou; tím více potěší, že toto pravidlo má také své výjimky.*“

Fischer se ve svém překladu snažil ve Villonovi zdůraznit především složky obecně lidské, tudíž takové, které mají co říci v každé době. A tím spíše, když *jsou v úzkém dotyku s recentní českou básnickou tradicí*⁹⁵ takzvaných protispolečenských buřičů, jako byli Viktor Dyk či František Gellner, o nichž je známo, že opovrhovali maloměšťáckým způsobem života a podrobovali ho své kritice. Tak jako zpívá Milá v Dykově *Milé sedmi loupežníků*:

„*Ne, nebojím se. Nůž váš rudý
mne zajímá. Chci ruce hrát. –
– Chceš jíti s námi? – Chci-li? Snad.
Ne, nebojím se. Pouze nudy.*“⁹⁶

tak se i Villon vydává vstříc loupeživému způsobu života, i když jeho důvody mohou být zcela jiné. Tak jako Milá vyjadřuje svým strachem z nudy odmítavý postoj vůči tradičním hodnotám a způsobu života, tak i Villon vyjadřuje v baladě *Dit de Franc Gontier*⁹⁷ svůj nesouhlas se stylem žití vznešených, kteří se v pohodlí svých zahrad a paláců věnovali psaní bukolické poezie, *kde chudoba byla přímo povýšena na blaženost a štěstí.*⁹⁸

Podobných motivů lze najít více, ať už by to bylo tuláctví Karla Tomana nebo Gellnerovo opěvování radostí života, ovšem s tím rozdílem, že se Gellner na rozdíl od některých Villonových básní nesnaží moralizovat. Ohledně Františka Gellnera je tu ještě jeden motiv, a to motiv neúprosné smrti. Připomeňme si jeho báseň *Perspektiva*:

*Má milá roztomilá, neplakej!
Život už není jinakej.
Dnes bud'me ještě veselí
na naší bílé posteli!
Zejtra, co zejtra? Kdožpak ví.
Zejtra si lehne do rakví.*⁹⁹

Co přináší zítřek Villonovým dámám někdejší doby? Co sličné zbrojmistrové? Jenom stáří jakožto předzvěst smrti. A ona smrt jako jediná jistota prochází většinou z jeho děl.

⁹⁵ PELÁN, Jiří. *České překlady Françoise Villona* s. 3, přednáška z výroční konference Obce překladatelů na téma Překlad středověké literatury, která se uskutečnila 10. listopadu 2005

⁹⁶ DYK, Viktor. *Pět básnických knih, Milá sedmi loupežníků*, část II., Praha: Lidové noviny, 2003.

⁹⁷ V překladu Otakara Fischera známo jako Balada – protest, doslovný překlad: Vyprávění o Frankovi Gontierovi.

⁹⁸ FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 16, Praha: Československý spisovatel, 1976.

⁹⁹ GELLNER, František. *Básně*, s. 31, Praha: Československý spisovatel, 1957.

Dále buiči i Villon svou tvorbou smazávali rozluky mezi uměním a obyčejným životem. *Dávali přednost životní próze, všednodenní skutečnosti (...), „malé“ reality, prožité a osobní výpovědi.*¹⁰⁰

Domnívám se tedy, že Fischerovy překlady vycházejí z této české básnické tradice. Sám Fischer o překládání Villona napsal: *„Nám běží dnes o to, aby velká průkopnická díla nebyla nazírána pod dojmem školy, kterou vytvořila, nýbrž aby se vystihlo, co přinesla nového, odvážného.“*¹⁰¹

Rozdíl v pohledu na smrt

Jaký je však rozdíl ve vnímání smrti v 15. století a na začátku století dvacátého? Středověký hřbitov nesloužil jen k pohřbívání. Na hřbitově a v kostele se soustřeďovalo veškeré společenské dění. Až do 17. století představoval i veřejné prostranství jako na starověkém fóru. Hřbitov byl tehdy místem obchodu, schůzek, konaly se zde svátky a slavnosti bez ohledu na to, že se na takových místech často nacházely otevřené hromadné hroby (takové se zasypávaly teprve, až když byly plné). Živí se tak k mrtvým chovali důvěrně, mnohdy lhotejně.¹⁰²

Domnívám se, že díky častým stykům s mrtvými, živí přijímali smrt jako součást života, jako něco nevyhnutelného, ale naprosto přirozeného. Jejich smrt se na ně šklebila i z maleb takzvaných la danse macabre, tanců smrti. Slavnosti, které se v Paříži ve Villonově době podobaly lidovému svátku bláznů.

Pokud vezeme v potaz historické události, které předcházely básníkovu příchodu (stoletá válka, mor, hlad, krize v církvi), číhala smrt na každém kroku, tato smrt ale nebyla tou očekávanou, naopak byla to smrt náhlá. *Náhlá smrt narušovala řád světa, v nějž každý věřil, byla nesmyslným nástrojem náhody, jenž na sebe bral podobu Božího hněvu. Lidé náhodnou smrt považovali za hanebnou a potupnou. Její nenadálý příchod lidem naháněl strach. Považovali ji za podivnou a zruďnou věc, o níž není radno mluvit.*¹⁰³ Není divu, že se v této době vynořila i kalná mystika „mrskačů“, jejichž průvody usmiřují boží hněv dobrovolnou mukou a extatickým šílenstvím.¹⁰⁴

Lidé si neuměli vysvětlit příčiny takových nešťastných událostí. V takovýchto situacích nastává v člověku buď odklon od Boha, jeho zpochybnění, nebo naopak strach

¹⁰⁰ LEHÁR, Jan. et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 460, Praha: Lidové noviny, 2008.

¹⁰¹ FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 117, Praha: Československý spisovatel, 1976.

¹⁰² ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti I.*, s. 86 – 87, Praha: Argo, 2000.

¹⁰³ Tamtéž s. 23.

¹⁰⁴ ČERNÝ, Václav. *Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku*, s. 22, Jinočany: H&H, 1998.

z božího hněvu živí víru, ať už křesťanskou nebo „kacířskou“, lidé prosí za odpuštění. *Křesťanským člověkem třese znovu horečka a pokušení smrti a církev nadarmo upírá svoje uznání nešťastným mučednickým psychopatům, varuje a brání se náboženským blouznivcům (...).*¹⁰⁵

Jedním z příkladů odklonu od křesťanského Boha je žakovská poezie: „*Když tak v duchu pohlížím/ na koloběh žití,/ jak se špatní radují,/ dobří bolest cítí,/ jak i věrnost vymírá,/ čest jak posměch klidí,/ myslím si, že neřídí/ nikdo kroky lidí.*“¹⁰⁶ Podobné tendence najdeme i ve Villonově Závěti, když odkazuje své brýle pro rozpoznání dobrých od bezectných mezi hromadami lebek. *Počne (...) přemítat o tom, že zaživa se klaněly jedna druhé a že i ty dámy a pánové (...) teď práchnivějí v hrobě. Villon se posmívá,¹⁰⁷ že prý je snad Ježíš spasí!*¹⁰⁸ *Jejich smysl lze interpretovat jako ztrátu jistoty o posmrtném životě, jako syrové a surové připomenutí jeho konečnosti, jinak řečeno jako pochybnost o pevnosti základů středověké myšlenkové stavby, ale také jako poukaz na rovnost smrtelníků před posledním soudem.*¹⁰⁹

Ačkoliv změny ve vnímání smrti včetně míst posledního odpočinku začínají už v 18. století s rozvojem vědy, přejdeme k počátku 20. století. Hřbitov jakožto místo veřejného dění je něco nemyslitelného. Technická civilizace smrt odmítá, obcuje ji ze společnosti, bojí se jí.¹¹⁰ *Až do konce 19. století přetrvala veřejná povaha smrti. Člověk musí umírat ve středu nějakého shromáždění.*¹¹¹ Počátkem 20. století však začíná své poslední chvíle prožívat sám. Přesto někde stále přetrvává tradiční lidové pojetí smrti (především ruský venkov), tedy pojetí, kdy člověk smrt neodmítá¹¹², ale *není schopen na ni myslet neustále, protože je příliš blízká a příliš každodenní.*¹¹³ Stejný však dle mého názoru zůstal strach z náhlé smrti, jenž stále vzbuzuje větší hrůzu, než smrt stářím. Mnohem menším strašákem se pak stala vize posledního soudu.

Co se týče v řy v posmrtný život, zpochybil jej mezi autory už v první polovině 19. století K. H. Mácha ve svém Máji. Přestože nás literatura zachycující první světovou

¹⁰⁵ ČERNÝ, Václav. *Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku*, s. 40, Jinočany: H&H, 1998.

¹⁰⁶ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. Z Písní žáků darebáků. In *Navzdory básník zpívá* s. 134, Brno: Jota, 2008, středověkou studentskou poezii přeložil Rudolf Mertlík.

¹⁰⁷ Ironii a sarkasmus lze pokládat za další společný motiv v poezii F. Villona a v poezii buřičů (zejména u Gellnera).

¹⁰⁸ POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*, s. 51, Praha: Garamond, 2000.

¹⁰⁹ Tamtéž s. 52.

¹¹⁰ ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti I.*, s. 36, Praha: Argo, 2000.

¹¹¹ Tamtéž s. 32.

¹¹² Uvědomuji si, že je tato problematika mnohem složitější, ale abychom dnes zjistili, jak se věci skutečně mají, by bylo potřeba udělat sociologický výzkum.

¹¹³ ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti I.*, s. 37, Praha: Argo, 2000.

válku a pocit vykořeněnosti navrátilivších se vojáků přesvědčuje, že v západním světě dochází k hromadným pochybnostem, co se existence Boha a posmrtného života týče, nastupují různé spirituality moderního ražení¹¹⁴.

Po Fischerovi

Po Fischerových překladech přicházejí nové literární, umělecké i kulturně politické inspirace. Další překladatelský pokus je od Pavla Eisnera. Společně s kresbami Františka Tichého dílo vydal v nakladatelství Aventinum roku 1946.¹¹⁵ A jako první přeložil *Baladu, kterou dal Villon šlechtici novomanželu, aby ji odevzdal své choti, již si vydobyl mečem*.¹¹⁶

Villonovské vlivy na naši literaturu se projeví i formálně. *Z tohoto hlediska nejsilněji zapůsobila tzv. villonovská balada tím spíše, že první překlady Villona spadají do období české literatury, v němž se projevoval obzvlášť silný zájem o nejrůznější básnické formy*.¹¹⁷

Příklady inspirace Villonem v českém prostředí¹¹⁸

- V roce 1935 podnítl Fischerův překlad Jiřího Voskovce a Jana Wericha k napsání komedie *Balada z hadrů*.
- V roce 1936 vyšla básnická kniha Vítězslava Nezvala *52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida*.
- V roce 1938 pod vlivem tohoto překladu E. F. Burian upravil pro scénu Villonovu poezii. *Premiéra hry Paříž hraje prim byla 22. února 1938 v D 38. O jejím velkém úspěchu svědčí 67 repríz*.¹¹⁹
- V letech 1950 – 1957 vznikly překlady celého Villona (včetně překladů Balad v žargonu) od Jarmily Loukotkové a také vyšel její rozsáhlý román *Navzdory básník zpívá*.
- Na české scéně došlo ke zhudebnění balady *Nárek krásné zbrojířky* hudební skupinou Jaksi Taksi pod názvem Villon na albu *Málo krve* (1995).
- V roce 2002 vyšla kniha Jiřího Zemana *Kavalíři lásky, meče, slova a noci*, v níž je umístěna krátká novela soustředující se především na Villonovu smrt.

¹¹⁴ Multikulturní spirituality, new age, moderní mystika a hermetismus.

¹¹⁵ FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 116, Praha: Československý spisovatel, 1976.

¹¹⁶ Originál: Ballade pour Robert d'Estouteville.

¹¹⁷ FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 117, Praha: Československý spisovatel, 1976.

¹¹⁸ Tamtéž s. 118 – 119.

¹¹⁹ Tamtéž s. 118.

VI. PRÓZY A POSTAVA FRANÇOISE VILLONA

Románů s postavou Françoise Villona přeložených do českého jazyka je celkem šest, navíc jsem k nim přiřadila jednu povídku a jednu novelu. Konkrétně se jedná o tato díla, seřazená chronologicky dle data vydání:

- ROBERT LOUIS STEVENSON: *Nové povídky tisíce a jedné noci*, vydáno v Praze nakladatelstvím F. Topiče roku 1922, z anglického originálu *New Arabian Nights* (poprvé vyšlo v Edinburgu roku 1882) přeložil Ivan Schulz, povídka nese název *Útulek na noc* (*A Lodging for the Night*) a byla vůbec prvním dílem, které kdy R. L. Stevenson publikoval.
- FRANCIS CARCO: *Život Mistra Villona*, vydáno v Praze nakladatelstvím Symposion roku 1927, z francouzského originálu *Le Roman de François Villon* (1926) přeložil Jaroslav Zaorálek.
- PHILIPP RUSH, *Tulákova loutna*, vydáno v Praze nakladatelstvím Svoboda roku 1947, z anglického originálu *Rogue's Lute* (nakl. Andrew Dakers 1944) přeložil Jaroslav Svára.
- JARMILA LOUKOTKOVÁ: *Navzdory básník zpívá*, poprvé vydáno v Praze Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění roku 1957.
- JOHN ERSKINE: *Nezbedný mistr balad*, poprvé vydáno v Praze nakladatelstvím Melantrich roku 1975, z anglického originálu *The Brie Hour of François Villon* (poprvé vyšlo roku 1937 v USA) přeložila Hana Žantovská.
- JIŘÍ ZEMAN, *Kavalíři lásky, meče, slova a noci*, vydalo nakladatelství Adonai v Praze roku 2002, novela *Villon – básník všech stránek života*.
- GERALD MESSADIÉ: *Jana z Hvězdy, 1. část trilogie Růže a lilie*, vydáno v Praze nakladatelstvím Argo roku 2004, z francouzského originálu *Jeanne d'Estoille* (Paříž 2003) přeložila Danuše Navrátilová.
- SIEGFRIED OBERMEIER: *Láska a smrt – Neřestný život Françoise Villona*, vydáno v Praze Knižním klubem roku 2009, z německého originálu *Um Liebe und Tod* (Mnichov 2005) přeložila Ivana Führmann Vízdalová.

Struktura románů¹²⁰

Jak už jsem naznačovala ve druhé kapitole své práce, většina výše uvedených románů se opírá o pevně stanovené body, které díky dokumentům, jež máme o F. Villonovi k dispozici lze považovat za fakta. Přesto se ale budu držet toho, že v tomto případě jsou pouze součástí smyšlených příběhů o básníku, jsou zde součástí fikce a podle toho jsou také pojímány jednotlivé verze autorů, které se do jisté míry odlišují.

Romány, výjimkou je ve většině případů jenom román *Jana z Hvězdy*, větší či menší měrou zachycují nebo se alespoň zmiňují o těchto událostech:

Studentské nepokoje a události kolem patníku zvaného Ďáblův pšouk¹²¹

(netýká se *Nezbedného mistra balad*)

V této souvislosti bych spíše odkázala na literaturu, která se touto historickou událostí zabývá. Je to například Arnošt Sommer ve *Villon, nástin doby a osudu jednoho muže*, konkrétně v páté kapitole *Válka o Pet-au-diable*,¹²² Jean Favier ve *François Villon: Život středověké Paříže* v kapitole *Ďáblův pšouk*.¹²³

Romány samozřejmě vycházejí z předpokladu, že se François Villon této akci zúčastnil jako jeden z celé řady studentů.

Nabízí se i paralela mezi těmito událostmi odehrávajícími se po roce 1451 a mezi *pařížskými studentskými bouřemi v květnu 1968 a bitkami univerzitních studentů se seržanty pařížského Châteletu*. (...) *Důsledkem pařížského horkého jara roku 1968 zůstává řada prací obracejících se k středověkým studentům a k prostředí, jež s univerzitami úzce souviselo: k středověkému polosvětlu, z něhož vystupuje postava Françoise Villona*.¹²⁴

Vztah k Guillaïmovi de Villon¹²⁵ a povahu G. de Villon

Sám François Villon se ve své Závěti upomíná na kanovníka od Svatého Benedikta:

*Item kdo víc než otec vším,
mně mistr Vilém Villon byl,
nad matku, chůvu něžnějším,
když jsem se v plenkách batolil...*¹²⁶

¹²⁰ Krátké prózy jsem do této podkapitoly zahrnula jenom v příslušných, označených bodech.

¹²¹ Ďáblův pšouk byl kámen podivného fallického tvaru, který trčel ze země před domem bohaté, hádavé vdovy paní de Bruyér. Dům i celá ulice byly podle něho pojmenovány.

¹²² SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže* s. 60, Praha: Aventinum, 1948.

¹²³ FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 95, Praha: Garamond, 2001.

¹²⁴ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, s. 154, Pardubice, 2000.

¹²⁵ Guillaume de Villon – pěstoun a mecenáš Françoise Villona, u něhož François též bydlel v době svých studií.

Přesto je jeho vztah ke kaplanovi spíše rozporuplný. Na jedné straně mu kaplan pomáhá ze šlamastik, do kterých se François dostává, a básník mu tak vyjadřuje i určitý vděk, na druhou stranu však kvůli němu svůj styl života nezmění. *Zdá se, že by ani Villon nebyl vydržel žít s člověkem méně trpělivým.*¹²⁷ A je to právě ona trpělivost (jen v *Nezbedném mistru balad* je označen za zbabělce), která bývá vyzdvížena v jednotlivých prózách.

Jedno ale zůstává – jméno kanovníka se stalo zároveň i jménem Françoisovým. V některých románech (*Nezbedný mistr balad a Láska a smrt*) je dokonce kanovník označen za skutečného Villonova otce, nikoliv pěstouna.

Potyčka s knězem Sermoisem, na jejíž následky Sermoise umírá

(zmínka i v novele *Villon-básník všech stránek života*)

*My, Karel, z boží milosti král francouzský, oznamujeme všem přítomným i budoucím, že jsme obdrželi poníženou prosbu mistra François des Loges, jinak řečeného Villon (...).*¹²⁸ Takto začíná dokument ustanovující Villonovo omilostnění z vraždy kněze Sermoise. Všechny romány, stejně jako tento dokument, situaci podávají jako nehodu vyprovokovanou ze strany Sermoise a nejen to, snaží se ho držet i v ostatních bodech.

Toho si lze povšimnout při srovnávání. Podání Jarmily Loukotkové: „*Posad'te se, pane,*“ *praví František, vstane a pokyne kazateli na prázdné místo. (...) Než Villon může uskočit, než může nastavit ruce, aby se ochránil, mihne se kazatelova pravice vzduchem a František okouší slanou chuť čehosi lepkavého.*¹²⁹ Z pera Philipa Rushe: „(...) *Vzácný pane, proč jste se tak rozčilil? Nyní vstal, aby učinil na lavici místo pro kněze, (...). Vtom Sermoise náhle vytasil zpod šatu dýku a vrhl se na něho.*¹³⁰ Velice podobná je i verze Francise Carca: „*Posad'te se. Promluvíme si o tom. (...) Sermoisovou odpovědí bylo, že se vrhl s napřaženou dýkou na Františka, a zasadiv mu ránu, zranil ho tak surově do rtu, že byl téměř odříznut a hned vytryskla krev.*“¹³¹ Gerald Messadié pak nepřímou vkládá vyprávění o rvačce do úst samotnému Villonovi, který vše vykládá hlavní hrdince Janě: *Jakmile ho Charmoye spatřil,*

¹²⁶ VILLON, François. In FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 57, Praha: Garamond, 2001.

¹²⁷ SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže* s. 68, Praha: Aventinum, 1948.

¹²⁸ VILLON, François. *Já, François Villon*, Praha: Československý spisovatel, 1976, překlad *Dopisu o prominutí trestu, které uděluje král Karel VII. mistru Françoisu des Loges, jinak řečenému Villon, usvědčenému z vraždy kněze Philippa Sermoise*, s. 109, ze starofrancouzštiny přeložila Jitka Křesálková, původní dokument se nachází ve francouzském Národním archívu. Jednotlivé příběhy vycházejí právě z tohoto dokumentu, kde se píše, že prosebník [Villon], neprodleně vstal, aby Sermoisovi udělal místo, a pravil mu: „Bratře, proč se zlobíte?“ Ten pak vytáhl zpod svého šatu dýku a udeřil jí svého protivníka do obličej, přímo do spodního rtu. Prózy se s dokumentem shodují i v tom, že vražda dotyčného kněze byla pouze nehodou ve Villonově sebeobraně.

¹²⁹ JARMILA Loukotková. *Navzdory básník zpívá* s. 230, Brno: Jota, 2008.

¹³⁰ PHILIPP Rush. *Tulákova loutna*, s. 95, Praha: Svoboda, 1947.

¹³¹ CARCO, Francis. *Život Mistra Villona*, s. 122, Praha: Symposion, 1927.

začal mu nadávat a zaútočil na něho. (...) Charmoye vytasil dýku a rozřízl mu ret.¹³² Neliší se ani Siegfried Obermeier ve své *Lásce a smrti*, snad jen je v jeho verzi kněz označen za pochybnou existenci, toto ale nepokládám za zásadní odlišnost: *Byl to takzvaný kněz Philippe Sermoise, flákač bez zaměstnání a neúspěšný sukničkář, jemuž Villon už několik děvčat přebíral. (...) Sermoise už měl v ruce dýku a vrhl se na Villona, jenž se bleskurychle sehnul na stranu, ale byl poraněn na rtu.*¹³³

Vztah k postavě Kateřiny de Vausselles

(netýká se *Jany z Hvězdy*)

Zatímco v *Lásce a smrti* najdeme o této „femme fatale“ pouze několik zmínek, v románu *Navzdory básník zpívá* zasahuje téměř do celého Františkova života. Ve většině případů (*Navzdory básník zpívá*, *Život mistra Villona a Tuláková loutna*) je její postava vykreslena jako typ nemilosrdné krásky, která si s Villonem pouze hraje, dokonce je na její popud i zbičován nahý. V *Nezbedném mistru balad* se pak vynoří jenom několikrát (nejvýrazněji v první kapitole), ale její postava má schopnost ovlivňovat vývoj Villonova dalšího osudu. Ačkoliv na ni zde nevzpomíná příliš láskyplně, na konci knihy vychovává v ústraní svou a její dceru jakožto počestný muž.

V krátké próze *Villon – básník všech stránek života* dostává její charakter zcela opačný ráz. Navíc si zde mění svou obvyklou úlohu s básníkem. Zde je Villon ten, kterému nestála ani za pohled, naopak Kateřina byla do Françoise beznadějně zamilovaná. „*Ne, byla to žena. Všichni jste ji milovali. Malíř Noel Joliz, kazatel Filip Charmoy, i tehdy ještě herec Rezognac. Jediný, kdo ji nemiloval, byl Villon, a toho jediného milovala ona.*“¹³⁴

Vykrádání Navarrské koleje¹³⁵

Další dokument o tom, že François Villon, uvězněný v Châteletu, se zavazuje, že uhradí peníze, které ukradl v Navarrské koleji, se stal výraznou inspirací, povětšinou v románech podrobně popisovanou. Rovněž si jsou jednotlivé verze velice podobné, ať co se týče postav zúčastněných, tak i rozdělení jejich funkcí v tomto společném úkonu.

¹³² MESSADIÉ, Gerald. *Jana z Hvězdy, 1. část trilogie Růže a lilie*, s. 211, Praha: Argo, 2004.

¹³³ OBERMEIER, Siegfried. *Láska a smrt – Neřestný život Françoise Villona*, s. 66, Praha: Knižní klub, 2009.

¹³⁴ ZEMAN, Jiří. *Kavalíři lásky, meče, slova a noci*, s. 97, Praha: Adonai, 2002.

¹³⁵ Navarrská kolej, součást Pařížské univerzity, vyznačuje se méně výrazným důrazem kladeným na teologii. Formují se zde řečníci, spisovatelé, filozofové – logikové a teologové. Villon sem nejspíše chodíval na přednášky. Znal zde důvěrně lidi i budovy. In FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, s. 227, Praha: Garamond, 2001.

Snad zde narážím na něco, co se stalo konvencí, a informovaný čtenář už od situace očekává, že se odehraje tak, jak je psáno. I prozrazení jednotlivých lupičů probíhá stejným způsobem, konkrétně upovídání a chvástavostí Guye Tabaryho, který pouze hlídal a z krádeže si také většinou odnesl nejmenší podíl.

Villonovům pobyt na dvoře Karla Orleánského

(netýká se *Jany z Hvězdy*)

Jedna z neznámějších balad Françoise Villona, *Balada ze soutěže v Blois*, byla napsána právě za básníkovy pobytu na dvoře Karla Orleánského. Ani romány nemohly něco takového opomenout. A tak v nich přichází otrhaný a špinavý básník do vznešeného paláce, aby *mohl být z těch zas, plat kdo brátí smí*.¹³⁶ Romány říkají, že Karel Orleánský našel zalíbení ve Villonově talentu, což bylo proti srsti jeho „kolegům“ básníkům u dvora. Z neznámých důvodů Villon od dvora odchází. A snad právě díky tomu, nám jednotlivé příběhy dávají více možností.

V *Navzdory básník zpívá* odchází hlavně proto, že zemřela jeho mladičká milá, kterou si u dvora našel. Další verzí, jež je nám nabídnuta, jsou právě Villonovy vzájemné vztahy k básnickým kolegům. Pokládal je za snoby a netalentované pisálky, kteří žárlivě střeží svá teplá místa. V neposlední řadě tu máme styl života, u dvora kvete bukolická poezie, které se Villon vysmívá, a tak přestože básník píše: „*Žít v komfortu, ach, nad to v světě není!*“,¹³⁷ dává přednost méně pokrytecké společnosti a odchází.

¹³⁶ VILLON, François: *Básně*, s. 8, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, překlad Otokar Fischer.

¹³⁷ Tamtéž s. 63.

Villonovo věznění

(netýká se *Jany z Hvězdy*)

*Řikává se, že šťastná náhoda málokdy zasáhne dvakrát. Unikne-li zločinec šibenici proto, že náhodou kníže navštíví město, kde je ve vazbě, pak je to výjimečné a neočekávané štěstí. Ale co říci, když taková šťastná náhoda potká člověka za necelých dvanáct měsíců po druhé?*¹³⁸

Poprvé je vězněn ve zdech Orleánského žaláře. Romány si pro toto zatčení vybírají různé důvody – podezření z příslušnosti ke Coquille,¹³⁹ ukradení stříbrného svícnu z kostela nebo okradení kupců se skupinou mužů. Vysvobození však probíhá stejným způsobem – příjezdem Karla Orleánského s malou dcerou Marií.

Podruhé se ocitá v Meungu pod nemilosrdným dohledem biskupa Thibaulta d'Assigny. Villon se o něm zmiňuje také ve své *Závěti*: „*Jak se mnou on, tak Pánbůh s ním!*“¹⁴⁰ Píše, že celé léto 1461 strávil o chlebu a vodě. Tohoto líčení se romány rovněž drží. A stejně tak je tomu i při Villonově propuštění – všude do města Meung přijíždí nový král Ludvík XI. a uděluje vězňům milost. Domnívám se proto, že i zde se setkáváme se čtenářským očekáváním a naplněním tohoto očekávání.

¹³⁸ SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže* s. 154, Praha: Aventinum, 1948.

¹³⁹ Spolek zločinců a těch, kteří byli ve válečném stavu se společností a dávali přednost úkladné válce ze zálohy před otevřeným bojem. Jejich boj směřoval proti tehdejšímu řádu, který velké zločiny nechával bez trestu, ale malé přestupky stíhal hroznými tresty (zloději mají být pověšeni, rozřezovači vína upáleni). Původní členové byli propuštěni žoldněři, neschopní řemeslnického života. Později se k nim družili zloději a podvodníci, zlákáni ozbrojenou ochranou této neohrožené hordy. Vliv ochraňovaných změnil však i ochránce. Stali se z nich civilizovaní zločinci. Naučili se loupit, aniž ničili a vraždili. Později byly zasněncům vydávány pasy, které doporučovali majitele všem bratřím v místě. Zvláštní pověřenci udělovali rady, poskytovali přístřeší i malé půjčky. Brzo patřily ke Coquille všechny společenské třídy. Měla svou vlastní řeč, svůj žargon. Již to, že Coquilla mohla existovat po celá desetiletí, aniž se o ní policie dozvěděla podrobnější zprávy, dokazuje, jaká morální síla byla v těchto zlodějích a podvodnících.

In SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže* s. 57-59, Praha: Aventinum, 1948.

¹⁴⁰ VILLON, François. *Básně*, s. 15, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, překlad Otokar Fischer.

Závěr Villonova života

(opět se netýká *Jany z Hvězdy*, naopak se tímto tématem zabývá novela *Villon-básník všech stránek života*)

Dostáváme se snad k jedinému bodu, který každý příběh pojímá jinak, po svém. Ani jedno vyprávění se těm dalším nepodobá. Za to vděčíme, dle mého názoru, především chybějícím faktům ohledně básníkovy života po roce 1463.¹⁴¹ Každý autor, tak zapojuje svou fantasií a představuje nám tu svou verzi.

V *Životu mistra Villona* je František zrazen jedním z coquillardů, Bělonohým. Bělonohého pronásledují lidé biskupa d'Assigny, a tak daruje Františkovi svůj plášť, aby je svedl na špatnou stopu a sám mohl utéci. Oba však končí ve spárech svých pronásledovatelů.

V *Lásce a smrti* přichází nemocný a okradený do kláštera Vaux-de-Cernay. Vykašlává krev. V horečce volá jméno své první lásky krásné Heleny, která je ale už dávno provdána za bohatého milence. Opat posílá k Françoisovu smrtelnému loži svou neteř, aby se několika slovy vydávala za onu Helenu. François spokojeně umírá. Zde má jeho konec romantický nádech, Villon jakožto kavalír, který získává obdiv a lásku mnoha žen, po celý svůj život nechává ve svém srdci místo jediné dívky, Heleně. Částečně lze takový závěr pokládat i za odkaz ke středověkému trubadúrství, kdy se básníci dobrovolně stávali takzvanými „mučedníky lásky“ pro vdané paní z vyšší vrstvy, než byli oni sami.

Nezbedný mistr balad nechává Villona dále žít. Dokonce do vyššího věku. Villon sám vychovává svou dceru, která ale jednoho dne ve věku dospívání od svého otce utíká. Kam? Snad do Paříže. Opouští ho tak, jako ho kdysi opustila její matka Kateřina a řídí se svou hlavou a svými pohnutkami, svému otci navzdory, tak jako činil kdysi Villon vůči kanovníku Guillaimovi.

Krátká próza *Villon - básník všech stránek života* se naopak zaměřuje jen a pouze na Villonovu smrt. Policejní prefekt a kapitán Rezognac osnují síť na Villonovo dopadení a uvěznění. Básník se zde stává obětí politických intrik. *Bud' na něj veřejně naházíme špinu a donutíme davy rvát: „Zabte ho, svini!“, nebo z něj uděláme lidového hrdinu Viléma Thella, muže slova a dýky. Dav se musí rejpat ve strupech, aby nešťoural do skutečné rány.*¹⁴² Obviní jej, že obstaral vojsko, které mělo pomoci v povstání proti francouzskému králi Ludvíkovi, o němž prý Villon tvrdil, že je krvavý tyran. Rezognac k básníkovi navíc cítí zášť, protože

¹⁴¹ Usuzuje se pouze, že zemřel před rokem 1489 (tzn. nejvíce se mohl dožít 57 let (což dle mého názoru není kvůli jeho životnímu stylu pravděpodobné), tj. „dřív, než je datováno první knižní vydání jeho poezie. Textová kritika tohoto vydání totiž prokázala, že na něm Villon nemohl být osobně účasten.“ FELIX, Jozef. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 100, Praha: Československý spisovatel, 1976 – Jozef Felix ale neuvádí pramen, ze kterého vychází.

¹⁴² JIŘÍ Zeman. *Kavalíři lásky, meče, slova a noci*, s. 95, Praha: Adonai, 2002.

nedokáže unést pravdu sám o sobě, kterou mu Villon vmete do očí. Ubodá Villona nožem. Prefekt je potěšen, jak mu plány vycházejí, dozvídáme se, že jeho záměr nebyl pouze politický, hlavním motivem byla osobní msta, Villon zlomil srdce jeho paní. Zabije Rezognaka a vše naaranžuje tak, aby vraždy vypadaly jako výsledek politováníhodné potyčky mezi oběma muži.

Zbývající dva romány – *Navzdory básník zpívá a Tulákova loutna* nechávají konci jeho neurčitost, jeho tajemnost. *Bylo by marné sledovat jeho život dále, neboť od onoho dne až do dneška nikdo o něm už neuslyšel. Není tu nic, než lichá pověst, stále se udržující ve vyprávění venkovského lidu, která předstírá, že ve stáří přišel Mistr François opět do Poitou a žil tam v opatství, kde činil pro lid mnoho dobrého, pořádal mumraje a hry pro jeho zábavu. Ale pravdou je, že po rozloučení se strýcem mu zbývalo už jen málo dní života, neboť byl sláb a zkrušen přemnoha utrpeními.*¹⁴³

¹⁴³ RUSH, Philipp. *Tulákova loutna*, s. 295, Praha: Svoboda, 1947.

VII. POJETÍ POSTAVY FRANÇOISE VILLONA V PRÓZÁCH

Postavy samozřejmě nežijí tak, jako žijí či žili reální lidé.¹⁴⁴

Na procesech rekonstrukce literární postavy, jakou je i postava François Villona, se podílejí dva subjekty – *autorský a čtenářský, ale také stav a pravidla umělecké konvence, v jejichž rámci text vzniká a působí.*¹⁴⁵ Autor čtenáři postavu popisuje, nechává ji jednat v různých situacích a na základě těchto jednání čtenář postavě přisuzuje další vlastnosti. Jedná se o *přímou definici*¹⁴⁶ (přímý popis postavy) a *nepřímou prezentaci*¹⁴⁷ (přisouzení vlastností na základě činů postavy).

Co se přímé definice týče, *obecnou vlastností literárních postav, získanou touto cestou, je státnost – postava je vždy definována „ted“ a tady“.*¹⁴⁸ Například zrakem Jany z Hvězdy, hrdinky stejnojmenného románu, je François Villon poprvé definován v jedné z pařížských krčem takto: *„Jana vnímala obličej mladého, nanejvýš dvacetiletého básníka. Rysy měl drsné a jemné zároveň, jako by je někdo vyřezal kosířem a potom obrousil; klenuté čelo lemovaly bohaté kaštanové kučery a tváře pokrýval rašící vous, v němž rozkvétaly plné, rudě planoucí rty (...). Zjistila, že má jelení oči, temně hnědé a zářivé (...).“*¹⁴⁹ Tato definice je však podaná *vypravěčem subjektivizovaným,*¹⁵⁰ v tomto případě prostřednictvím popisu postavy básníka postavou další, kterou je tady Jana. Další osoby románu, sdílející s F. Villonem ve stejnou chvíli prostor krčmy, by jej jistě viděly zase trochu jinak.

Druhý pohled, definice postavy podaný *„objektivizovanými“ vypravěči,*¹⁵¹ si můžeme přeciť třeba v povídce Útulek na noc od R. L. Stevenson: *Básník byl zchátralý muž, smavý, malý a hubený, vpadlých lící, vroubených řídkými, černými kadeřemi. Žil svých čtyřia dvacet let zimničnou živostí. Chtivost vryla mu vrásky kolem očí, a ošklivý, smyslný úsměv stahoval mu rty. Vlk a vepř zápolili spolu v jeho tváři, význačné, odporné a svěťácké. Ruce měl malé, s prsty houževnatými jako chapadla a pružnými jako struna (...).“*¹⁵² Také v tomto případě je popis podán v jednu chvíli na jednom místě, v malém domku u hřbitovní zdi. Tentokrát se však na básníka díváme přímo očima vypravěče.

¹⁴⁴ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, s. 56, Praha: AV ČR, 2008.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 61.

¹⁴⁶ Tamtéž s. 63.

¹⁴⁷ Tamtéž s. 64.

¹⁴⁸ Tamtéž s. 65.

¹⁴⁹ MESSADIÉ, Gerald. *Jana z Hvězdy, 1. část trilogie - Růže a lilie*, s. 60, Praha: Argo, 2004.

¹⁵⁰ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, s. 65, Praha: AV ČR, 2008.

¹⁵¹ Tamtéž s. 65.

¹⁵² STEVENSON, Robert Louis. *Nové povídky tisíce a jedné noci*, s. 354, Praha: F. Topiče, 1922.

Nabízí se zde otázka: Existuje nějaké obecné povědomí či představa o tom, jaká by měla být postava Françoise Villona, nějaké čtenářské očekávání a jeho naplnění? Třeba tak jako představa, že *hrdinové by měli být vysocí, tmavovlasí a pohlední, detektivové by měli být chytří*,¹⁵³ čarodějnice staré a ošklivé a elfové by měli mít špičaté uši a být vznešení a ušlechtilí?

Vzhled

Vzhled *přímo vyděluje postavu vůči ostatním entitám jejího okolí, a tím pomáhá její identifikaci napříč vyprávěním.*¹⁵⁴ Co se týče vzhledu F. Villona, je rozdíl mezi tím, jak vypadá na začátku většiny románů a jejich konci. A nejde tu jenom o přirozený proces stárnutí. Prvním významným mezníkem ve změně jeho vzezření je poranění rtu při potyčce s knězem Sermoisem. Takto symbolicky začíná jeho kariéra tuláka a psance, která se postupem času také vepíše do jeho tváře. Dále tu máme mučení ve zdech věznice v Meung. Nedostatečný přísun potravin a ustavičné trýznění se bezpodmínečně muselo podepsat nejen na jeho zevnějšku, ale i na jeho budoucím jednání.

Colin de Cayeux¹⁵⁵ na začátku románu Philipa Rushe *Tulákova loutna* vidí Françoise Villona takto: „(...) *student je štíhlý a hubený jako kočka s lehce skleslými rameny. Měl podlouhlý obličej s vysokými lícními kostmi a bez stopy po barvě: čelo bylo vysoké a kostnaté. Ústa měl široká a smyslná s trochu plnými rty, nos zahnutý a vyniklý. Ačkoliv mu nebylo ještě jedna dvacet, ustoupily mu už vlasy skoro se spánků, vzbuzující tím celkový dojem nestoudné zpustlosti.*“¹⁵⁶ Na jeho konci je pak popisován takto: „(...) *propadlá prsa a břicho; konečně pozoroval své zkroucené ruce*“.¹⁵⁷ Služebná u kanovníka Guillaime de Villon Marthe o něm zase říká: „*Kosti ti ční z téhle kutny a obličej máš vyzábly jako hrábě!*“¹⁵⁸

Rozdíl je zřetelnější v díle Jarmily Loukotkové *Navzdory básník zpívá*: „*vysoký chlapec, štíhlých údů a širokých ramenou, útlých, ale pěkných lýtek, v pase tenký jako panna (...). Jeho osmahlý podlouhlý obličej hledí jakoby pod závojem smutku. (...) Oválná měkká brada, nazpátek ustupující čelo a husté černé kučery. Mladý, hezký (...)*“¹⁵⁹. Oproti pozdějšímu popisu kde: „*Desetidenní černý vous zastírá tváře, a ty jsou žlutavě bledé a na*

¹⁵³ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, s. 66, Praha: AV ČR, 2008.

¹⁵⁴ Tamtéž s. 66.

¹⁵⁵ Colin de Cayeux – jeden z údajných Villonových přátel, v tomto případě vůdce zločinecké bandy, zámečník a tvůrce pakličů k nekalým činnostem.

¹⁵⁶ RUSH, Philipp. *Tulákova loutna*, s. 16, Praha: Svoboda, 1947.

¹⁵⁷ Tamtéž s. 241.

¹⁵⁸ Tamtéž s. 263.

¹⁵⁹ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, s. 15, Brno: Jota, 2008.

*kost propadlé. Lysá lebka se zaleskne na slunci.*¹⁶⁰ Už jenom díky změnám ve Villonově vzezření je jasné, že jeho postava prošla rozsáhlým vývojem.

Zajímavé je, že tím podrobnější popisy zevnějšku François Villona končí. V ostatních prózách se dozvíme velice málo, pokud vůbec to.

Vypravěč románů *Láska a smrt Siegfrieda Obermeiera* čtenáři říká: „Vyrosl z něj pohledný mladík, středně velký, s pěknou postavou a chlapeckou, trochu naducanou tváří (...)“.¹⁶¹ Toto dílo se zaměřuje více na osudy a jednání básníka, o jeho zevnějšku a niterných pohnutkách se už mnoho nedozvíme.

Stejně prostý na vnější popis François Villona se na první pohled zdá i román Francise Carca *Život Mistra Villona*. Kromě toho, že student je chudý a má šat odpovídající tomuto faktu, nám dlouhou dobu zůstávají bližší informace skryté. Až asi za jednou čtvrtinou knížky se František na sebe dívá do zrcadla. *Nikdy ještě se mu jeho našedle bledá tvář, jeho vpadlá líce a příliš veliká a nehezká ústa nehnusila tak jako teď. Byl malý, ošklivý, bídně oděný, a k tomu bázlivý a v kapse ani vindry.*¹⁶² Huř na tom však budeme po přečtení novely *Villon – básník všech stránek života* od Jiřího Zemana. *U pasu se mu houpal meč a dýka.*¹⁶³ Nic víc, to je všechno.

A konečně *Nezbedný mistr balad*. V knize je opět velmi poskrovnu, co se popisu Villonova vzezření týče. Sem tam se někdo zmíní, že François má dlouhý nos, malé oči a sklon k plešatosti. Vše ostatní je ponecháno na čtenářově fantazii, včetně toho „co se mu houpalo u pasu“. Avšak ke konci příběhu se dozvíme o básníkově dceři, ve které se Villon poznává: „Černé oči, kterým podle všeho nic neušlo, tvářičku dosud kulatou, ale jevící sklon spíše k délce než k šíři, nos, který dokonce i v tomto tak raném věku byl dlouhý a patrně bude jednou špičatý.“¹⁶⁴

Dle výňatků můžeme učinit jednoznačný závěr. Utkvělá představa o tom, jak François Villon vypadal, neexistuje. Usuzuji tak, jednak proto, že se některé knížky tomuto bodu spíše vyhýbají, jednak proto, že se žádné líčení básníkovy vzhledu zcela neshoduje (snad možná jenom o Villonově dlouhém nose se zmiňuje více próz). Zřejmě na tom má svůj podíl i fakt,

¹⁶⁰ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, s. 533, Brno: Jota, 2008.

¹⁶¹ OBERMEIER, Siegfried. *Láska a smrt – Neřestný život François Villona*, s. 35, Praha: Knižní klub, 2009.

¹⁶² CARCO, Francis. *Život mistra Villona*, s. 59, Praha: Symposion, 1927.

¹⁶³ ZEMAN, Jiří. *Kavalíři lásky, meče, slova a noci*, s. 74, Praha: Adonai, 2002.

¹⁶⁴ ERSKINE, John. *Nezbedný mistr balad*, s. 264, Praha: MOTTO, 2002.

že o jeho skutečném vzhledu se nám žádný dokument nezachoval. Nabízí se však i druhá možnost, tou jsou místa nedourčenosti.¹⁶⁵ Osobně se však přikláním k možnosti první.

Villonovu legendu od počátků vytvářely spíše povahové rysy, činy a jeho básně. Jen v jednom ze svých Rondelů praví: „(...) a znal jen léta hubená; byl jako ředkev loupaná, bez vousů, obočí a vlasů.“¹⁶⁶ Není to ovšem představa, která by byla ve výše uvedených prózách hojně využívána.

Obraz Françoise Villona v jednotlivých prózách¹⁶⁷

*Postavy nemají „život“, obdařujeme je „osobností“ pouze do té míry, do jaké je „osobnost“ struktura nám známá ze života i z umění.*¹⁶⁸

1. R. L. Stevenson: Útulek na noc - Příběh Francise Villona

V této krátké povídce se stáváme spolu s Mistrem Francisem Villonem svědky vraždy jednoho z kumpánů zlodějského cechu v malém domku u hřbitovní zdi a následně i oloupení mrtvolky. Mistr však netuší, že se také on sám stal obětí kapsářství ve vypuknuvší panice, přichází tak o svůj měšec díky jednomu ze svých „přátel“. Ze strachu před šibenicí se raději rychle ztrácí v nastalém zimním nečase a hledá útulek na noc. Kaplan G. de Villon od Sv. Benedikta jej pro dnešní noc odmítá vpustit. Pro poučení. A tak Francis nakonec nalézá pohostinství u jakéhosi starého šlechtice. Je mu dopřána náležitá večeře, při níž vede se svým hostitelem diskuzi o morálce, o rozdílech mezi životem chudého klerika a bohatého vojáka. Šlechtic je rozhovorem rozezlen a po hodině odvádí Francise zpět na ulici.

Evidentně se zde jedná o jednu z četných inspirací Villonovou Závětí, konkrétně příběhem o Alexandru Velikém a pirátu Diomedu:

„Proč, pane, pirátů mi láš?

Že vyjždím – jak dobře znáš –

¹⁶⁵ „Místo nedourčenosti je definováno jako přerušená resp. vynechaná návaznost. (...) Od čtenáře se tedy vyžaduje, aby vytvářel hypotézy (...), přičemž to, co je zamlčeno, podněcuje čtenářovy konstituční akty, které jsou kontrolovány tím, co text zformuloval a v určité perspektivě vytvořil.“

In NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 517, Brno: Host, 2006.

¹⁶⁶ VILLON, François. *Básně*, s. 77, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, překlad Otokar Fischer.

¹⁶⁷ V prózách i dramatech dodržuji uvedení jmen jednotlivých postav přesně podle toho, jak jsou v každém díle psána – tzn. někde je přeloženo jméno Charlese de Orleáns jako Karel Orleánský nebo Charles z Orleánsu; někde je Villon François, jinde Francis nebo česky František, stejně tak užívám i jména kněze Sermiose (Charmoyea).

¹⁶⁸ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, citovaná slova Seymoura Chatmana, s. 62, Praha: AV ČR, 2008.

jen s kocábkou, ne s dvojtěžníkem?

Mít výzbroj, jako ty ji máš,

byl bych, čím ty jsi: panovníkem! (...)¹⁶⁹

Podobně i v povídce se v řečnickém střetu Villon snaží dokázat, že mít takové finanční možnosti jako má jeho hostitel, zlodějskému řemeslu by se neoddával:

„Učiňte mne královským almužníkem – učiňte mne opatem u sv. Diviše, učiňte mne radním pánem v Patatracu, a změním se ihned. Pokud mne však necháte býti chudým školometem Francisem Villonem, bez haléře, nu, potud zůstanu týmž.“¹⁷⁰

Nejde tu však jen o střet představitelů dvou různých sociálních vrstev. Je to i střet generační. Zatímco starý šlechtic reprezentuje myšlenky ještě rytířského středověku, Francis k nim naopak zaujímá postoj značně skeptický, tak jako jeho doba, vrcholný středověk postupně směřující k humanismu. Václav Černý tento časový úsek označuje slovem podzim středověku. *Války během podzimu středověku vůbec nabývají kořistnického, ba lupičského rázu. Ztrácejí svoje rysy rytířské, rytířkost, řízená pravidly a střežená církví, přestává platit na bojišti.¹⁷¹*

I Villon na to poukazuje: *„Vojáci pijí u svého ohniště, zatím co občané hryžou si nehty, aby jim koupili víno a dříví. (...) Ukradnu kus skopového a ani při tom nikoho nevzbudím, a sedlák si trochu pobručí, ale přece si ještě pochutná na tom, co zbylo. Vy přijdete troubíce slavnostně svými polnicemi, vezmete celou ovci a ještě mu při tom naklepete.“¹⁷²*

Jeho hostitel, pán na Brisetoutu, však své myšlenky ještě opírá o pilíře ryze středověkých ideálů, potřeby duše nadřazuje potřebám těla, jako když rytíř sloužil dámě svého srdce, přestože ji nemohl mít, a tak jako byl život pozemský pouze přípravou na život nebeský. *„Poznal jsem již dávno, že pravý muž má žítí rytířsky a věrně Bohu, králi i své dámě (...). Lpíte příliš na těch různých malých potřebách a zapomněl jste úplně na ony velké a jediné pravé a skutečné (...). Neboť takové věci, jako čest a láska a víra, jsou nejen ušlechtilejší a vznešenější než jídlo a pití, nýbrž myslím dokonce, že je nám jich jistě více třeba, a že strádáme ještě hůře, nedostává-li se nám jich.“¹⁷³*

¹⁶⁹ VILLON, François. *Básně*, s. 20, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, překlad Otokar Fischer.

¹⁷⁰ STEVENSON, Robert Louis. *Nové povídky tisíce a jedné noci*, s. 372, Praha: F. Topiče, 1922.

¹⁷¹ ČERNÝ, Václav. *Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku*, s. 21, Jinočany: H&H, 1998.

¹⁷² STEVENSON, Robert Louis. *Nové povídky tisíce a jedné noci*, s. 369, Praha: F. Topiče, 1922.

¹⁷³ Tamtéž s. 373.

Vůbec celkově je postava Francise Villona pojata jako postava zločince, jehož stvořila doba, konkrétně dozvuky stoleté války, kdy ten, kdo chtěl přežít, musel začít loupit. Na stoletou válku upozorňuje i Arnošt Sommer: *Nedlouho předtím¹⁷⁴ padlo 45.000 Pařížanů za oběť moru. Strašlivá zima zdvojnásobila počet obětí, které zemřely hladem a mrazem. (...) Zástupy čekaly na pečeného vola, kterého vjíždějící král předkládá svým poddaným. Stejným způsobem nasytil hladové třikrát v posledních letech Lancaster. Holdovali každému, kdo jim dal najíst.¹⁷⁵ Nikdo, počínaje Gillem z Retzu¹⁷⁶ až po nejneohrabanějšího vesničana, nemohl žít bez porušování zákona.¹⁷⁷*

Francis sám tvrdí, že hlad je příčinou jeho krádeží: „*A nebyl bych došel svého věku,*“ odvětil Villon, *ukazuje na své prsty, „kdybych si nebyl pomohl těmito desíti schopnostmi.“¹⁷⁸* Stejně jako lid holdoval každému, kdo mu dal najíst bez ohledu na válčící stranu, tak Francis holduje svým zlodějským schopnostem – když jde o základní potřeby, jde morálka stranou.

Zda mají krádeže ve Francisově případě čistě sociální podtext, je však v závěru povídky zpochybněno. „*Hloupý stařec,*“ *pomyslí si, „ale rád bych věděl, jakou cenu mají jeho koflíčky.“¹⁷⁹* Z narážky je cítit zvyk nebo jistá záliba v hodnocení cenností.

Co se jednání postavy Francise Villona týče, snadno z něj usoudíme, jaké má Francis morální vlastnosti. Svého hostitele, i přes snahu odhadnout, jakou co v místnosti má hodnotu, neokrade a zároveň dává najevo, že to ani nemá v úmyslu. Naopak když ve své potulce po pařížských ulicích nachází mrtvou dívku, šacuje ji, zda u sebe neměla nějaký ten peníz. Tento čin nepovažují za odsouzeníhodný, dívka už platidlo rozhodně potřebovat nebude, avšak z pohledu středověkého člověka, silně ovlivněného vírou v Boha, to není absolutně nic chvályhodného.

Své „přátele“ v domku u hřbitovní zdi se snaží usměrňovat: „*A co myslíte, jak se jednou dostanete do nebe? Kolik andělů by bylo třeba, aby tam donesli jediného takového mnicha z Picardie?*“¹⁸⁰ Na druhou stranu však zneužívá slabosti a nepřilíš vysoké inteligence kumpána Tabaryho, zároveň je v jeho jednání silný prvek pohrdání. *Tabary byl nadšen. Villon mu dal opět šlupku do nosu.¹⁸¹*

¹⁷⁴ Myšleno před rokem 1438, povídka se odehrává v roce 1456, jak je výslovně uvedeno na jejím začátku.

¹⁷⁵ SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže*, s. 15-16, Praha: Aventinum, 1948.

¹⁷⁶ Gilles z Retzu, bretaňský baron, který žil v 15. století, velmi rozporuplná osobnost, více v poznámkách na straně 42 v této práci.

¹⁷⁷ SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže*, s. 16, Praha: Aventinum, 1948.

¹⁷⁸ STEVENSON, Robert Louis. *Nové povídky tisíce a jedné noci*, s. 371, Praha: F. Topiče, 1922.

¹⁷⁹ Tamtéž s. 376.

¹⁸⁰ Tamtéž s. 348.

¹⁸¹ Tamtéž s. 348.

Nahlédněme ještě do Francisova narativního vědomí, vnitřních pohnutek a myšlení. To je nám nejlépe umožněno ve chvíli, kdy se sám potuluje pařížskými uličkami, aby neupadl v podezření z vraždy, jež se stala v domku u hřbitovní zdi. *Dvě věci zaujímaly jeho mysl, jak tak kráčel: předně podoba šibenice na Montfauconu v té jasné, větrné noci a pak obraz toho mrtvého muže s jeho lysou hlavou a věncem zrzavých kadeří. Při obou mrazilo ho u srdce, a zrychlil jen tím více kroky, jako by chtěl uniknouti těm nevlídným myšlenkám.*¹⁸²

Všechno nasvědčuje faktu, že postava Francise Villona v tomto díle není schematická, černobílá. Na jedné straně Francis mluví o Bohu, o d'áblu a píše báseň, nezastírá, že je zločincem, bojí se šibenice a posledního zúčtování. Na straně druhé loupí, pohybuje se ve společnosti, kterou do jisté míry pohrdá, a která nebere ohledy ani na něj ani na nikoho jiného, kdo je její součástí. Neopomenutelné je také to, že se povídka vůbec nezaměřuje na Villonův milostný život, což se později stalo až konvencí.

2. Francis Carco: Život Mistra Villona

Básníkův obraz v tomto románu by se dal rozdělit do tří částí. První a nejdelší část je zachycení Villona během studií, nočních radovánek a pod vlivem jeho nešťastných lásek. Druhá ukazuje Villona po potyčce s knězem Sermoisem. Tento zlomový bod představuje pro básníka novou životní etapu, stává se tulákem a vyvrhelem. Jak uvidíme zločiny, jichž se v té době nebrání, bere jako nutné zlo. Třetí část se pak zaměřuje na Villonův přerod po mučení v Meungu. Po naivním a prchlivém mladíkovi tu již není ani stopy.

Villonova postava tak prochází zřetelným vývojem, na jedné straně se z něj postupně stává muž zocelený zkušenostmi, na straně druhé jej tato cesta a způsob života neodvratně přivádějí do záhuby.

Jako mladík snadno propadá světu krčem, holek a pochybných přátel, ke kterým pro jejich protřelost vzhlíží – *mysle jen na zábavy, které ho venku čekaly, celý den více zíval než studoval.*¹⁸³ Od jednoho z takových přátel dostává paklíč, jímž může utíkat v noci ven, jak se mu jen zachce, aniž by to zpozoroval jeho strýc Vilém de Villon. Hýření v něm však vyvolává špatné svědomí. *Bolelo ho, že byl nucen zatajovati něco své dobré matce, pociťoval při vzpomínce na to stud a jakousi lítost.*¹⁸⁴ Je zmítán mezi vlastními touhami, pokušeními a mezi tím, co pokládá za čestné, má skoro až panickou hrůzu z pádu do šlamastik, jež by vedly přímo do žaláře nebo na šibenici. Děsí jej pohled na popravované. *František zavřel oči, znovu*

¹⁸² STEVENSON, Robert Louis. *Nové povídky tisíce a jedné noci*, s. 366, Praha: F. Topiče, 1922.

¹⁸³ CARCO, Francis. *Život Mistra Villona*, s. 8, Praha: Symposion, 1927.

¹⁸⁴ Tamtéž s. 22.

*je otevřel, cítil, jak ho zachvacuje zděšení a dívaje se s krutě bolestnou upřeností, jak cikánka nastavuje hrdlo, zatímco jí navlékali oprátku (...).*¹⁸⁵

Nemá ani nijak vysokou sebedůvěru, to se ale mění, když naváže vztah s krčmářkou Markétou – poměr *zvýšil jeho chuť k životu, jeho veselost a sebevědomí.*¹⁸⁶ Získává tak i rovnocenné postavení v kruhu svých přátel. V této době se z něj rovněž stává básník – nejprve pouze napodobuje a zesměšňuje společnost významných převorů, pokladníků a soudců, s níž se setkává díky strýci Vilémovi, následně píše verše o Margot (Markétě) a její krčmě, které se stávají proslulé v dobrém i špatném slova smyslu po celé Paříži.

Významnou měrou roste i Františkův důvtip a lstivost. Převezve obchodníci s rybami i prodavače vína, odnese si, co je mu libo, aniž by byl nucen zaplatit. Uspořádá pak velkou hostinu. Vede studenty při krádeži Ďáblova pšouku, uděluje rozkazy. Tentokrát už nedbaje výčitek Viléma de Villon. Ten chce však Františka přivést k rozumu a uvádí ho tedy do společnosti prefekta d'Estoutevill, kde se básník seznamuje se slečnou Martou a její přítelkyní Kateřinou de Vausselles, do které se zamiluje.

Láska ke Kateřině mu přináší jen trpkost a nepříjemnosti. Kateřina Villona úmyslně trápí, hraje si s ním a při každé příležitosti se ho snaží pokořit. František přestává navštěvovat vznešenou společnost u prefekta, *pouhá myšlenka, že by přišel mezi tolik bohatých mladíků ve svých studentských šatech, ho rozlad'ovala.*¹⁸⁷

Žal ho vhání stále častěji do náruče Markéty a do prostředí bordelu a krčmy. *Pudilo ho to, aby šel k Markétě, aby stále více zapadal do zla a okoušel pocitu své zkaženosti.*¹⁸⁸ Zároveň ale i ke starým přátelům, s nimiž přicházejí i obavy z problémů se zákonem. Nakonec ze žárlivosti napadne kněze Sermoise. Ten si to nenechává líbit a dochází k nám již známé potyčce a Sermoisově smrti. Villon ze svého úpadku a Sermoisovy smrti viní Kateřinu. Nastává nová etapa básnickova života.

Prchá z Paříže a jedinou jeho pomocnou rukou je podsvětí a s ním i jeho staří přátelé. Villon nevidí jiné cesty ani té zpět. „*Mohu snad dělat něco jiného?*“ říkával si básník.¹⁸⁹ Nový způsob života jej tíží. *Krátce poté byl Villon tlakem poměrů donucen účastniti se lesních přepadů, několika loupežných krádeží (...).*¹⁹⁰ Stále se trápí kvůli Kateřině. Návrat do Paříže je pro něj dočasným vysvobozením. *Ještě nikdy se v něm tak silně neozývala jeho*

¹⁸⁵ CARCO, Francis. *Život Mistra Villona*, s. 26, Praha: Symposion, 1927.

¹⁸⁶ Tamtéž s. 61.

¹⁸⁷ Tamtéž s. 104.

¹⁸⁸ Tamtéž s. 104.

¹⁸⁹ Tamtéž s. 125.

¹⁹⁰ Tamtéž s. 126.

*záliba v ženách. Brunety, blondýny, rusovlásky na něho večer čekávaly ve sklepech a on je bez ostychu všechny ukájel, cítě se při tom velmi dobře.*¹⁹¹

Když se však setkává s Kateřinou tváří v tvář, vybuchne, vzájemně se osočují jízlivými poznámkami a Villon ji obviňuje z prodejnosti těla. Ta ho tedy nechává zbičovat pod svými okny. Pro ostudu se rozhodne znovu opustit Paříž, předtím ale vykrade společně se svými přáteli Navarrskou kolej.

Peníze se rychle rozkutálejí. Ačkoliv se František snaží obchodovat s drobnými předměty, nevydělá si. *Sám byl vinen, že nedovedl prodávati, že se dal přemluviti, že rozdával děvčatům krajky a dětem obrázky a zbytek roznesl po krčmách.*¹⁹² Následují jeho dva pobyty na šlechtických dvorech – u Karla Orleánského a Jana Bourbonského. *Nebyl stvořen k povaze těchto pánů.*¹⁹³ Jakmile odejde zima, odchází i František, hledat své štěstí v jiných místech. Vždycky je ale chycen a končí ve vězení, mimo jiné i v Meungu, kde je nelítostně mučen.

Po této zkušenosti necítí sil, natož chuti do života. *Před třemi měsíci ho sebrali v plné životní síle a teď ho pustili vysíleného, bezmocného, vetchého, rozechvělého horečkou.*¹⁹⁴ Ani po zotavení ho nečekají žádné radosti. Stále je pokoušen svými vlastními špatnými povahovými rysy. *Viděl, jak ho obklopují všechny jeho neřesti, které ho byť cokoli dělal, stále sváděly a strhávaly: jeho obžerství, jeho lživost, násilnost, vilnost, lenivost. (...) Obžerství řeklo: „Vždy jsi mě opravdu miloval. Píti a jísti. Ba více než píti. Opíjeti se. (...)“.*¹⁹⁵ Postupně k němu promlouvají i ty ostatní. – *Františku, já jsem ta vyvolená ze všech tvých choutek, ta nejmilejší, ta nejlíbeznější! Vrat' se. (...) Patříš mi!*¹⁹⁶ Volá básníka jeho vlastní vilnost. Villon si vyčítá, že se všemi nechal v mládí tolik unášet, přemýšlí nad svým životem, váží své dobré i špatné skutky. V ulicích Paříže však zůstává sám, nepřijímá ho žádná z jeho někdejších žen. Je vyzáblý, nemocný, kašle. Jeho neodvratný konec se blíží. Potyčka, do níž ho přivedou jeho noví kamarádi, Villona málem stojí život. Jak je ale známo, rozsudek smrti se mění na desetileté vyhnanství, z něhož se básník už nikdy nevrátí.

Jedná se o další neschematický Villonův obraz, naopak básník je zde velmi rozporuplný. Dá se říci, že toto jeho zobrazení pravděpodobně vychází z básní, v nichž se prezentuje jako mučedník lásky, protože je to zpočátku vždy Kateřina, které dává za vinu, že musí odejít z Paříže. Ale ačkoliv je často do šlamastik dostán vnějšími okolnostmi, mimo jiné i těmi s Kateřinou, v konečném důsledku si za všechno může sám, poddává se vlastním

¹⁹¹ CARCO, Francis. *Život Mistra Villona*, s. 133, Praha: Symposion, 1927.

¹⁹² Tamtéž s. 159.

¹⁹³ Tamtéž s. 163.

¹⁹⁴ Tamtéž s. 185.

¹⁹⁵ Tamtéž s. 193.

¹⁹⁶ Tamtéž s. 194.

touhám a emocím, které není s to ovládat, včetně zmíněné lásky ke Kateřině. I vévoda Karel Orleánský Františka v románu varuje: „*Střezte se před sebou samým. (...) Zavedlo by vás to tak daleko, tak nízko, že byste se již nemohl vzchopiti.*“¹⁹⁷ Varování však není co platné. Villon je zde obětí nikoliv společnosti, lásky či žen, ale jen a jen sám sebe.

3. Philip Rush: *Tulákova loutna*

Velice podobné je i pojetí Françoise Villona v tomto románu. Opět jej do většiny šlamastik dostává jeho silná náklonnost ke Catherine de Vausselles, která si s Villonovými city pouze pohrává. Rovněž zde nastává výrazný vývoj básnickovy postavy, je velký rozdíl mezi veselým a naivním studentem, co chce život hltat ve větších douškách, než je toho schopen, a mezi vyzrálým, předčasně zestárlým tulákem a básníkem hledajícím kromě tělesných uspokojení i vnitřní duchovno.

Kumpáni z podsvětí si Villona nejprve vybírají pro jeho styky s kněžími a významnými lidmi, kteří často navštěvují dům Françoiseva strýce Guillaumea de Villon. Jejich téměř bezstarostný styl života se však Françoisevi zalíbí, cítí se pro něj dokonce stvořený. *Rychle a právě tak jako Colin poznal, že byl stvořen pro tento život snadného a lehkého způsobu. A hned uvěřil, že jinak nemůže žít (...).*¹⁹⁸ A opět, stejně jako v *Životu mistra Villona*, je to Margot, díky níž získává mezi novými přáteli důležitější postavení. Avšak s tím rozdílem, že zde má jejich vztah větší hloubku a Margot zůstane Villonovi oddaná až do konce příběhu.

Občas se ozývá Françoiseovo špatné svědomí, že opakovaně klame svého hodného strýce, v krčmě s Margot a se svou veselou společností je však rychle utiшено. *Vklouzl do nového života snadno a skoro nevyhnutelně: když o tom všem přemýšlel, říkal si často, že někteří lidé se narodí s choutkami po příjemných věcech života, takže jsou nutkáni si je vzít – jako je tulák nutkán hladem ukrást bochník chleba s pekařova stánku.*¹⁹⁹

Píše báseň o Margotině krčmě, která proslaví nejen ono místo, ale především básníka samého. V kruhu duchovenstva pro něj nyní není místo, Françoise je nucen vzít nudnou práci v písářské dílně. Dále přichází již známé neshody s Catherine de Vausselles, potyčka s knězem Sermoisem, vykradení Navarrské koleje a nekonečné potulování se po Francii se zastávkou na dvoře Charlese z Orleánsu.

¹⁹⁷ CARCO, Francis. *Život Mistra Villona*, s. 165, Praha: Symposion, 1927.

¹⁹⁸ RUSH, Philipp. *Tulákova loutna*, s. 47, Praha: Svoboda, 1947.

¹⁹⁹ Tamtéž s. 59.

Pro tuláka, v jehož myslí vyvstává přízrak šibenice, není místo ve společnosti. *Stíhaly ho temné pohledy, - neurčité řeči o vraždách a jiné divoké historky předcházely příchod Pařížana, který se nikdy nesmál a děsil malé děti.*²⁰⁰ I ve vyhnanství jsou to ženy, které jsou zdrojem básnickových nepříjemností, ale jsou i takové, u nichž Villon nachází úkryt a útěchu. Nikdy ale nepřestává psát a předčítat básně. *Dokonce jsem dával přednost opojení ze svých básní před opojením vínem,*²⁰¹ tvrdí jednomu žaláříkovi. Chybí mu Paříž, často touží po městě, kde prožil většinu svého života.

A přece Villona nečekají největší změny společně s intrikami Catherine de Vausselles a dalších žen, jsou to jeho básně, které mu zpečetí další osud a uzavrou mu cestu zpět. Poprvé je to výše zmíněná báseň pro Margot, za čas se tak stane kvůli jeho básni v hantýrce Coquillardů, pro niž je poznán a jako Coquillard odsouzen do kobky v Meungu. Odtud po dlouhém mučení a věznění, doprovázeném blouzněním, samomluvou a pochroumaným zdravím, vychází zcela jako jiný člověk. *Svatí mučedníci a zsinalé oběti druidských oltářů jistě cítili tak, jak cítil on: byl to nadnesený stav vytržení, touha po obnažení vlastní hrudi a sedření vlastního masa nožem.*²⁰²

Asi nikdo po takové zkušenosti nemůže zůstat stejný: *Jak se tak žebrotou udržoval při životě a vlek od vesnice k vesnici, nemyslel už na ženy a na pohodlí, po němž toužil po všechna léta svého vyhnanství. (...) Stal se z něho žebrák-psanec, kterého surově vyháněli z krčem a domů – ale přesto klidně rozjímal o básni, o níž věděl, že ji tentokrát zcela určitě napíše.*²⁰³

Uchýlí se do kláštera, kde několik básní napíše. Toto psaní je pro něj více naplňující než všechny pitky a ženská těla, pro něž žil svůj předchozí život. Pak konečně přichází i k Paříži. Po cestě potkává rybařícího mnicha. *„Jsi šťasten, bratře!“ prohlásil mnich. „V této chvíli ano,“ odpověděl François. „Po prvé po mnoha letech – skoro po prvé v životě vůbec.“*²⁰⁴ Přesto svým vnějším vzezřením vypadá jako muž na pokraji hrobu.

V Paříži se však připlete k pouliční šarvátce, za niž je souzen, rozsudek zní jasně desetileté vyhnanství. Před odchodem varuje svého mladého spoluvězně, který se na svět dívá podobně, jako se kdysi díval on. Jeho slova o spořádaném životě nemají ale pro mladíka, bažícího po všech radostech, jež může život nabídnout, žádný význam. Neklidná mladá krev je nepoučitelná. Také nechává Margot své básně, aby se postarala o jejich slávu.

²⁰⁰ RUSH, Philipp. *Tuláková loutna*, s. 153, Praha: Svoboda, 1947.

²⁰¹ Tamtéž s. 196.

²⁰² Tamtéž s. 219.

²⁰³ Tamtéž s. 234.

²⁰⁴ Tamtéž s. 258.

Villonův obrat k duchovnu zde má až mučednický ráz. Navíc je tento přerod nejnvýraznější v porovnání s ostatními prózami, a tvoří tak důležitou součást obrazu jeho postavy v tomto příběhu. Přesto tu však opět nechybí výstraha Charlese z Orleánsu: „*Drž na uzdě své pudy!*“²⁰⁵ Varování Françoise před sebou samým, stejně jako tomu bylo v *Životě mistra Villona*.

4. Jarmila Loukotková: *Navzdory básník zpívá*

V románu Jarmily Loukotkové stojí za povšimnutí zejména Villonovy někdy dlouhé, jindy kratší vnitřní monology. Nabízí nám tak pohled do básníkovy nitra, do jeho myšlenek, názorů a pocitů. Jako student se zde stýká nejen se svými vrstevníky z univerzity, ale také se vznešenou společností od prefekta Roberta d'Estouteville a jeho ženy Ambry, kam chodí bavit přítomné. Tímto „dvojím“ životem si připadá rozpolcený. *Kam vlastně patřím? Tam – nebo sem? Tleskali mi tam a tleskali mi zde. (...) Vlastně jsem se už rozhodl. (...) V palácích mě vítali a těšili se na mne – ale proč? (...) Čekali šaška, a když vykonal svůj úkol, chtěli ho odměnit plným talířem. Chtěli zaplatit svému služebníkov. Kdežto zde mě vítají jako jednoho ze svého kruhu, rozumějí mi a mají mě rádi, protože k nim patřím, protože jsem jeden z nich.*²⁰⁶

Tento Villon je přímý, upřímný, občas zbrklý, pohotový a vždy má na jazyku důvtipnou odpověď, ať už mluví s největšími zloději z Ulity (Coquilly) nebo s vévodou Orleánským. Vždy má svůj názor, který neskrývá před žádnou autoritou. „*Řekněte mi ještě, než začnete, co se v takovém polosvětě, abych tak řekl, vyskytuje nejčastěji? Krádeže? Smilstvo? Vraždy?*“²⁰⁷ Ptá se Karel Orleánský básníka Villona. „*Smrt.*“²⁰⁸ Odpovídá on. Smrt - jeden z nejčastějších motivů básní středověkého Villona, které příběh doprovázejí.

Ve své podstatě nemá potřebu žít se krádežemi, ale když je nucen utéci z Paříže po bitce s Filipem Charmoyem, ujímá se jej zločinecký spolek Ulita. Po návratu sice hledá cestu zpět do řádného života, avšak i přes veškeré snahy se mu to nepodaří. Jakmile je pro smích celému městu, když je na popud žárlivého milence své lásky Kateřiny de Vausselles zbit nahý na ulicích Paříže, chce pro ostudu utéci a před cestou si polepšit. Tehdy dochází ke krádeži v Navarrské koleji.

Tyto dva zločiny rovněž oddělují nejen jednotlivé části příběhu nazvané: Žák, Psanec a Šibeničník, ale také významně zasahují do vývoje Villonovy postavy. Nejprve je

²⁰⁵ RUSH, Philipp. *Tuláková loutna*, s. 180, Praha: Svoboda, 1947.

²⁰⁶ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, s. 94, Jota, Brno 2008.

²⁰⁷ Tamtéž s. 429.

²⁰⁸ Tamtéž s. 429.

netrpělivým mladíkem lačnicím po životě: *Jenomže já chci žít, páni profesori a strýčku, já chci žít! Což to je život, vysedávat od rána do setmění v posluchárnách, (...) což to je život hledat smysl v knihách a nevidět proudy lidí, tekoucí ulicemi jako blysknavá řeka?*²⁰⁹ Později se „klášterní tajemství a maminčin mazánek“²¹⁰ dostává na zcestí, stává se jedním ze zločineckého spolku. Na konci příběhu se pak předčasně zestárlý muž, jenž si prošel mučením a dlouhodobě ho trýzní souchotiny, smíří s Kateřinou a naplní věštbu slepé Gabriely, jasnovidky, která mu v první části předpovídá budoucnost. „*Vidím tě zcela jasně. Ale co nevidět se změníš. Vlasy pryč, svěžest tatam, víra mrtvá, jizva na ústech a kosti potažené kůží. Jen to srdce hoří dál, dál až do věčnosti.*“²¹¹

Většina charakterů v této próze není černobílá. Mladička patnáctiletá Leonora, která má Villona upřímně ráda, tahá kvůli svému novému citu za nos svého bývalého milence, zločinec Jan Vlk se vydal na svou cestu vyvrhele, aby mohl pomstít své k smrti zbičované rodiče. Ani François Villon tu není jednoznačný. Na jedné straně se k většině svých zločinů dostává shodou nepříjemných okolností, na druhou stranu místo toho, aby se postavil své ostudě čelem, raději utíká z Paříže a před tím ještě stačí vykrást Navarrskou kolej.

Nejsou zde jeho veselé, šprýmovné historky, ačkoliv dokáže jízlivými poznámkami usadit kdejakého méně duchaplného soupeře, není tu Villon šibal, co dokáže každého obelstít. Naopak je zde člověkem, který má strach ze smrti, ač ji vídá všude kolem sebe, který se bojí vydat se po cestě lstí a zločinu, kde se vznáší přízrak šibenice. Z vnitřních monologů můžeme vyčíst, že si váží své matky i svého strýce, ale přesto je nechce poslechnout, protože s nimi v mnohém nesouhlasí.

Téměř celý život jej provází láska ke Kateřině, která též podstupuje určitý vývoj stejně jako Villonova postava. Při hledání příčin svých strastí František dospívá k závěru, že je jenom článkem dlouhého řetězu, jehož počátkem je rozpoutání stoleté války. Je zde tedy jedním z mnoha, které válka a její následky poznamenaly.

5. John Erskine: *Nezbedný mistr balad*

Tento příběh jako jediný, v porovnání s ostatními romány, většinu výše zmíněných událostí pouze shrnuje v první kapitole, rovněž jeho inspirace je pojata daleko volněji. Zajímavé je, že ani postava Guillauma de Villon se zde neshoduje s konvencí. Zde je pojat jako zbabělec, který zvolil církevní dráhu a v tajnosti nechal svou milenku porodit syna

²⁰⁹ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, s. 94, Jota, Brno 2008.

²¹⁰ Tamtéž s. 252.

²¹¹ Tamtéž s. 90.

Françoise. Ani ten se k přístupu svého domnělého kmotra nestaví nijak pozitivně, když se dozví, že je ve skutečnosti jeho otec: *Tehdy to promyslel jednou pro vždy a došel k názoru, že kaplan není ani dobrý ani zlý, ale jenom bojácný, vystrašený, že se dopustí něčeho špatného, a nemá odvahu konat dobro.*²¹² Tato skutečnost je pro něj zklamáním: *Toho dne se mistr Villon rozloučil se společností, která ho vlastně nikdy nepřijala za svého.*²¹³ Tedy alespoň tak je tu vysvětlena jeho tendence vyhledávat marginální společnost (nevěstky, pijany a zloděje).

Co se týče postavy Villona samotného, setkáváme se opět s „mučedníkem lásky“ ve vztahu ke Kateřině de Vausselles, jinak je ale básník především šprýmař a lamač ženských srdcí. To se mění ve chvíli, kdy se seznamuje s mladičkou Luisou, kvůli níž chce změnit celý svůj dosavadní způsob života.

Neopomenutelná je jeho vlastnost důvtipného šibala, který z každé tíživé situace dokáže hladce vyklouznout, ať už vlastní prostořekostí nebo prostřednictvím náhody. Svou pohotovost neztrácí ani se smyčkou na krku. *„Tak se to nedělá,“ řekl mistr Villon. „Když se používá strom, přehodí se přes větev takhle – vidíte? – až se kolem ovine. A teď ho můžete upevnit. Pojďte blíž s tím světlem.*²¹⁴ Částečně je tedy Villonova postava pojata jako tomu bývalo kdysi ve středověkých a renesančních příbězích, kdy spíše připomínal pikareskního hrdinu, který baví čtenáře.

Zároveň je to Villon polepšený. Od setkání s Luisou krade jenom jednou, když si potřebuje zachránit holý život. Nestojí o to zapojit se do zločinů se svými bývalými přáteli. Luisa mu jeho proměnu věří, a i když je v mnoha ohledech a své naivitě zklamána, nepřestane mít Villona ráda do konce svého krátkého života.

Kateřina se však nechce vzdát svého bývalého ctitele. Po révě vyšplhá do Villonova pokoje a uvelebí se mu na posteli. I přesto, že François není z Kateřiny nijak nadšený a své Luise vyznává horoucí lásku, stráví se svou nezvanou návštěvní noc, tato noc později ovlivní celou jeho budoucnost. Zplodí dceru, kterou na konci svého života v ústraní v domku u lesa vychovává jako vzorný otec. Přesto se zpočátku takové role ujmout nechce. *„Kdybych ji vzal s sebou do Saint-Maixentu,“ vpadl jí mistr Villon ustaraně do řeči, „nebyl by to konec dobré pověsti, kterou jsem si tam právě získal? Podle toho, jak vypadá, by se dovtípili, že je moje, a já vykládal celému městu, že jsem svobodný.“*²¹⁵

Přesto, že pojetí postavy Françoise Villona jakožto vzorného otce vytváří přehnaně idylickou představu, zcela převrací všechny zažitá konvence. Například představit si v této

²¹² ERSKINE, John. Nezbedný mistr balad, s. 179, MOTTO, Praha, 2002.

²¹³ Tamtéž s. 179.

²¹⁴ Tamtéž s. 261.

²¹⁵ Tamtéž s. 291.

úloze nemocného a vysíleného Villona z *Navzdory básník zpívá* nebo zločince z *Útulku na jednu noc* je skoro nemožné, i Jana z *Hvězdy*, hlavní postava stejnojmenného románu, Françoise v roli otce odmítá.

6. Jiří Zeman: *Kavalíři lásky, meče, slova a noci; Villon – básník všech stránek života*

Krátká próza se zaměřuje na samý závěr básnickova života. Její větší kus se vlastně Villonem zabývá, ovšem bez Villonovy účasti. Za policejním prefektem přichází na rozkaz krále do služby kapitán Rezognac. Rezognac v následujícím rozhovoru Villona nazývá skutečným králem básníků. Mluví o něm jako o svém příteli, jehož zná z dětství. V této části se spíše vybarvují charaktery kapitána a prefekta. Zatímco kapitán je nerozvážný, vrtkavý a vychloubačný, prefekt působí důstojně a kapitánem určitým způsobem pohrdá. Lidé jsou pro něj pouze figurky na šachovnici, snaží se dobře dělat svou práci – dodržovat do puntíku zákon, i když s některými jeho body třeba úplně nesouhlasí. Villon, zde svůdník žen, kdysi okouzлил také prefektovu ženu: „*Jedna ze švestek byla má žena. (...) Srdce ji vyplivl i s peckou; už ho nikdy nenašla. Dvě tři hodiny, na které sis už nevzpomněl, zničily dva životy. Do té doby jsem byl čestný muž a rytíř, jak se patří. Od té chvíle jsem už jen policista a prefekt.*“²¹⁶

Další část se odehrává v hostinci U Šišky. Na místo doráží krejčovský mistr a shání se kvůli dluhům po Villonovi. Není ale jediný, hledají ho tam také prefektovi muži a nakonec přichází i sám prefekt. Celý děj zatím ale směřuje pouze k jedinému faktu o Villonovi – básník se vrátil do Paříže.

Vyvstává spojení policie s podsvětím, Rezognac dává Villonovým přátelům typ na vyloupení jedné pařížské fary. Této akce se účastní i sám Villon, který skutečně dorazil do Paříže. Z nadějně příležitosti, jak získat trochu zlata, se však stává léčka, na místě činu zloděje překvapují vojáci. Villon uprchne. Dopadnou jej v hostinci U Šišky a dopraví do tamního žaláře. Tam nachází smrt z rukou prefekta a kapitána Rezognaka.

Nejvýraznější na této postavě Françoise Villona je jeho promluva. I do jeho narativního vědomí je nám umožněno nahlédnout pouze skrz promluvu. Z té si můžeme udělat obraz o jeho názorech a pohledu na svět, ale také o jeho osobnosti jako takové: „*Bud' šašek, soudce, Bůh, zloděj, kat, agent nebo vrah. Kdo vlastně jsem? Když většinu těch lidí, co mám v sobě, nenávidím a opovrhuji jimi, co mám proboha dělat, když je jich na mě přešila. Píšu si sám na sebe udání a usvědčující důkazy. Na víc se nezmůžu. Nedokážu vládnout svým*

²¹⁶ ZEMAN, Jiří. *Kavalíři lásky, meče, slova a noci* s. 110, Adonai, 2002.

činům, ony jsou pány mého těla a duše.“²¹⁷ Cítí se bezmocný sám vůči sobě, je rozporuplný, chce někam patřit, přestože je zločinec, touží po klidném životě. Navíc je zmítán svými city: „Nepřikládám životu žádnou vážnost. Nemám pro něj žádnou cenu. (...) Je mi úplně jedno, zda umřu a jak, ale musím ji předtím ještě vidět.“²¹⁸

Více se o něm pak dozvídáme z úst další postav, zejména prefekta: „Jenže Villon žije ve světě svých snů. Náš svět má jen jako prostředek.“²¹⁹ V jeho podání je Villon nepolepšitelný svůdce žen svých bližních, který si myslí, že si může dovolit to, co sám král, přesto k němu chová větší úctu, než ke svému pomocníkovi kapitánu Rezognakovi.

Na konci se objevuje narážka na Villonovo srovnávání s Paulem Verlainem. Zachází až tak daleko, že Villon je zde s Verlainem ztotožněn v jakémisi vizionářském snu. *Věřím ve sny. (...) změnil jsem se v podivně oblečeného muže. Skoro plešatého s vousy všude, jen ne pod nosem. (...) Já jsem miloval ženy i muže; dokonce jsem se do jednoho zamiloval a pokusil jsem se ho ze žárlivosti zabít. Byl jsem kvůli tomu ve stejné díře, jako je tahle. Představte si, že jsem byl profesorem i v cizině, psal jsem básně, a když jsem umřel, šla mi na pohřeb celá Paříž....*²²⁰

Zde má Villonova postava spoustu nepřátel, kterým je navíc velice nepohodlný, ať pro své styky ve vyšších kruzích, pro své básně nebo pro neschopnost odolat pohledným ženám. Říká, co si myslí, nic nepředstírá. Zároveň si ale neuvědomuje, jak křehké jsou hranice toho, kam až může zajít v touze uspokojit své smysly. Tím se stává nejen záminkou pro ukojení politických požadavků, zároveň muži nenáviděným svůdce žen, nýbrž také obětí sebe samého. Přesto zde působí jako silná osobnost s jasnými názory. Například Rezognakovi říká: „*Tvoje existence má jedinou výhodu: ti, co se pláží, nikdy nezakopnou.*“²²¹ Z odporu ke stáří smrt svým způsobem vítá.

7. Gerald Messadiè: Jana z Hvězdy

Jedná se o jediný příběh, z těch, jež mám k dispozici, kde se François Villon vyskytuje pouze jako vedlejší postava, navíc podávaná ve většině případů očima hlavní postavy, Jany. Také se jako jediný zaměřuje pouze na první část básníkovy života.

Jana osiřl a odchází za novým životem do Paříže. Osud jí přivede do cesty několik mužů, jedním z nich je právě Villon.

²¹⁷ ZEMAN, Jiří. *Kavalíři lásky, meče, slova a noci* s. 80, Adonai, 2002.

²¹⁸ Tamtéž s. 76.

²¹⁹ Tamtéž s. 91.

²²⁰ Tamtéž s. 108-109.

²²¹ Tamtéž s. 107.

Poprvé se tak s Františkem setkáváme v hostinci Volský dvůr, kde recituje své verše. Podruhé v ulici Angličanů, tady výrazněji vstoupí do Janina života. Jana se při nočním hledání pomocníka Matěje připlete mezi podnapilé bakaláře. (...) *jeden z nich ji vzal kolem pasu a roztočil tak, že se ani nedotýkala nohama země. Připadal jí hubený, ale vládl nečekanou silou.*²²² Villon k sobě tiskne Janu silou, v domnění, že jeho oběť je chlapec. Ale ani zjištění, že drží dívku, jej neodradí a Janu znásilní. Pak po Janě požaduje další schůzku. „*Ne, to tys mi probodla srdce. Musím se s tebou zase sejít,*“ řekl.²²³ Jana odmítá.

Po nějaké době zjišťuje, že je těhotná. Dle jejího názoru František *nebude dobrý otec. Ani dobrý manžel.*²²⁴ Předstírá tedy před svým novým milencem Bartolomějem z Beauvois, že otec je on a rozhodne se za něj provdat. František, aniž zná pravdu, se nenechá tak jednoduše odbít, prosí Janu za odpuštění. Jana se Františka rozhodne strpět ve své blízkosti, ale musí ji naučit číst a psát. Ukazuje se jako trpělivý učitel.

I přesto, že většinou vnímáme básníka Janiným prostřednictvím, je nám umožněno nahlédnout do jeho myšlenek bez jejího zásahu. *Už jí nedokázal číst v duši. Pomalu dospíval k závěru, že hodiny čtení a psaní jsou jen malou splátkou jeho obrovského dluhu. Bolelo ho to.*²²⁵ Posléze Jana začíná žít s manželem. Na dva a půl roku tak mizí Villonovi z očí, její manžel však umírá při výbuchu špatně nabitého kanónu.

Netrvá dlouho a dostává od Františka báseň. *Báseň je zázrak a sama její lehkost ji předurčuje, aby se povznesla nad všechny nepravosti světa, nad vraždy, jedy, intriky, nevěry, útoky, žaly i viselce, jejichž těla rozervali supi.*²²⁶ Doslýchá se o aféře kolem Ďáblový bzdiny, účast na ní přisuzuje právě i Františkovi, stejně tak studentské nepokoje při bojích o univerzitní výsady v ulicích Paříže. Při jedné takové potyčce u ní Villon hledá úkryt. Snaží si vysvětlit všechna nedorozumění, ke kterým mezi nimi došlo. „*Pijan a sukničkář bez práce... Připomínáš mi bludičku. Neuživil bys rodinu.*“²²⁷ Obhajuje své jednání Jana. V průběhu dalších událostí též přemýšlí o Františkových názorech: „*Vždycky budeš obětí mocných a bohatých.*“²²⁸

Dozvídáme se o Františkově nazírání na společnost jako takovou. *Krále považoval za křivonohé nedochůdce a jeho syna Ludvíka za darebáka, prahnoucího po koruně jako krysa*

²²² MESSADIÈ, Gerald. *Jana z Hvězdy, 1. část trilogie Růže a lilie*, s. 71, Argo, Praha 2004.

²²³ Tamtéž s. 71.

²²⁴ Tamtéž s. 96.

²²⁵ Tamtéž s. 116.

²²⁶ Tamtéž s. 151.

²²⁷ Tamtéž s. 174.

²²⁸ Tamtéž s. 183.

po sýru.²²⁹ Odmítá se vůbec nějak začlenit do společnosti: „Jano, titul mistra lze jistě zpeněžit. V církvi, ve školství nebo v královských službách. Farářem být nechci. Jako učitel bych trpěl při pomýšlení, že trápím mladíky jen proto, abych je dovedl tam, kde jsem teď já.“²³⁰ Svě si o něm myslí i sama Jana - *Rozhovor jí připomněl jednu z těch burlesek, kdy blázen po mnoha šprýmech, drzostech, skocích a kotrmelcích zmizí v temnotách za černou oponou. V tomto případě se za tou oponou skrývala Františkova budoucnost.*²³¹ Zároveň si uvědomuje i propastné rozdíly mezi nimi dvěma. *Ona pocházela z vesnice a toužila po řádu, on pocházel z města a řád ho tížil. Ona si vybudovala postavení díky pekařskému umění, on kupce nenáviděl. Ona spořila, on utrácel. On si chtěl užívat všemi pěti smysly, ona usilovala o zisk. Ona ctíla obchod, on kradl.*²³²

Přichází nám již známá potyčka s knězem Charmoyem. František si bere od Jany peníze, musí uprchnout, do pekařství se už osobně nikdy nedostaví. *Lhal. Ale co skrýval? Možná lhal pořád. Proč? Možná to sám nevěděl. Protože se bál společnosti, v níž žil, a výčitek, jež mu hrozily?*²³³ Přemítá Jana, když jí zmizí z očí.

Po čase se Janě dostává do ruky Villonův Odkaz. Myslí si o něm své: *Františkovo sténání je nejspíš určeno smyšlené ženě a jeho láska zdaleka není tak silná jako jeho touha sténat. Ten komediant si přidělil roli mučedníka, jen aby rozplakal čtenáře.*²³⁴ Villon tak v jejích očích milosti už nikdy nedojde. „*Vykrádá kaple a žádá Boha o milost? Není to pokrytecké od člověka, který pokrytectví celý život pranýřoval?*“ (...) *Měla pocit, že pouhá přítomnost těchto stránek v jejím bytě k ní zve lůzu.*²³⁵

Její odpor k lůze pak dojde zadostiučinění, když se město snaží zbavit žebráků a falešných chudáků tím, že je nažene do lázní a daruje jim čisté šatstvo. V tomto okamžiku se setkáváme s poslední myšlenkou, jež patří Františkovi. *Nikdo netušil, že se právě pomstila Františku Villonovi. Zničila svět falešné bídy, v němž si tolik liboval. Nikdy mu neodpustí. Zničí i svět oplzlé zbabělosti, svět lůzy.*²³⁶

Nabízí se nám tak pohled na básníka od někoho, kdo k němu žádným způsobem nevzhlíží, naopak s ním v mnoha bodech nesouhlasí a nechápe jej. Na druhou stranu není divu, Villon se už zpočátku uvádí jako násilník neschopný odolat pokušení těla.

²²⁹ MESSADIÈ, Gerald. *Jana z Hvězdy, 1. část trilogie Růže a lilie*, s. 205, Argo, Praha 2004.

²³⁰ Tamtéž s. 205.

²³¹ Tamtéž s. 205.

²³² Tamtéž s. 209.

²³³ Tamtéž s. 212.

²³⁴ Tamtéž s. 233.

²³⁵ Tamtéž s. 235.

²³⁶ Tamtéž s. 242.

Představu o tomto pojetí Françoise Villona si můžeme udělat zejména na základě jednání dotyčné postavy. *Jednorázové činy evokují spíše dynamický aspekt postavy, který často hraje roli v krizovém bodu narativu. Obvyklá činnost pak odhaluje spíše neměnný, statický aspekt postavy.*²³⁷ Musím vzít v úvahu, že většina Villonových činností v této knize, jsou činnosti neměnné. Talentovaný básník loupí, uspokojuje všechny své smysly, po celou dobu nestřídá ani své názory ani svůj pohled na svět. Navíc podléhá nemilosrdné kritice hlavní postavy – pijan a sukničkář bez práce, který v tomto případě patří na okraj společnosti vlastní volbou pro pohrdání veškerou mocí, bohatstvím a poctivou každodenní prací. A tak jako v jiných románech, od zabití kněze Charmoyese už nemá možnost vrátit se zpět a vybrat si jinou cestu.

Tím se vlastně stává básníkem prokletým. Takový *práci buď důsledně odmítá, nebo naopak hlásá, že jeho sen je také tvořivý a dokonce znamená víc než úmorná a otrocká robota, neboť on je svobodný. Jde o dvojí životní postoj. Napůl bavitel a napůl věstec, zůstává nezařazen.*²³⁸ A takový je Villon v Janě z Hvězdy.

8. Siegfried Obermeier: *Láska a smrt*

V tomto románu se to hemží náruživými ženami, které buď zrovna nutně potřebují zplodit potomka, aby nepřišly o veškeré dědictví, nebo za velmi nezvyklých událostí ovdověly a hledají nové vzrušení ve své samotě. Muži zde velice často dávají před ženami přednost mladičkům s ještě dětskými hlásky. Autor dle mého názoru chce buď zdůraznit, že něco takového v 15. století nebylo ve vysokých kruzích nic výjimečného nebo se částečně inspiroval hned u prvního muže zmíněného v *Lásce a smrti* v tomto smyslu – Gillese de Retz.²³⁹ *Mnozí naši současníci (...) v něm spatřují patologického hromadného vraha. Pro*

²³⁷ RIMMON-KENAN. In FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, s. 67, AV ČR, Praha 2008.

²³⁸ POHORSKÝ, Aleš: *Prokletí a básníci*, s. 208, Praha: Garamond, 2000.

²³⁹ Gilles de Retz (†1440) – V 18 letech se stal nejvznešenějším bretaňským baronem. Jako francouzský patriot bojoval ve stoleté válce. Setkal se s Janou z Arcu a uvěřil tomu, že je poselkyní boží. Bojoval se svými oddíly pod jejím velením. Jeho přichylnost k Panně začala být nepřijemná Janiným nepřátelům a posléze se jim podařilo od ní barona odloučit. Brzy na to padla Jana do rukou burgundskému vévodovi, který ji prodal Anglii. „*Oznámení o rozsudku a jeho provedení vehnalo barona do největší samoty. Ze samotáře se změnil v pustého marnotratníka (...)*“ Zamiloval se do chlapce jménem Rossignol. „*Tu si vzpomněl na římské césary, kteří své oblíbence nejprve povyšovali na bohy, později však, když se jimi unavili, dali je utopit.*“ Gilles si zřídil mučící laboratoř, kde studoval jeho účinek, stupňování a zeslabování až k úplné smrti. Jeho obětmi byly děti. Po tomto období propadl nové vášni – lítosti. „*Celé dny se modlil a postil (...) a do krve si rozbíjel čelo o hrany mramorového oltáře.*“ Pak zřídil nadaci k záchraně dětí. Nadchnul se pro divadlo. „*Vlastním účelem zřízení divadla bylo totiž oslavení Panny Orleánské.(...) Za deset měsíců obětoval slávě Panny i své vlastní přes dvě stě tisíc zlatých korun.*“ Jeho poslední zálibou se stala alchymie, černá magie, zaklínání duchů. Chtěl vyrobit zlato, chtěl nad duchy získat moc. „*Agenti nakupovali pro něj spisy o zaklínání d'áblů a zaklínácké kabalistické knihy.*“ V domnění, že čert miluje krev, konkrétně krev nevinných dětí, začal Gilles opět vraždit. Netrvalo dlouho a Gilles de Retz a osm jeho pomocníků bylo postaveno před „*dvojnásobný soud pro vyvolávání duchů,*

*své současníky však nebyl předmětem hnusu, nýbrž naopak fascinující postavou, která se po své smrti proměnila v obraz podivuhodného světce.*²⁴⁰

Sám François Villon je v dospívání „poučen“ svým učitelem klasických jazyků, který neskrývá svůj bezmezný obdiv k antickému Řecku. Jediná bytost, v níž François už navždy vidí svůj ideál, je novicka z kláštera Porte-Royale, proslaveného spíše povolností místních jeptišek, než zbožností. Novicka se mu představí jako krásná Helena. Postava Françoise Villona při vzpomínání na tuto dívku působí jako beznadějný snílek. V jeho fantasiích dívka vystává ve velmi idealizované podobě daleko vzdálené od jejího pravdivého charakteru.

Do společnosti podsvětí se dostává podobným způsobem jako v jiných příbězích – přes hospody a nevěstince, kde se tato společnost schází. Ačkoliv se chce v průběhu svého života od Coquilly nadobro odpoutat, nikdy mu to není plně umožněno, spolek mu několikrát pomáhá, Villona si tím tak dopředu zavazuje.

I vývoj jeho postavy je velice podobný výše zmíněným prózám – od mladíka, co chce život hltat plnými doušky až po nemocného a zlomeného muže. Nicméně si myslím, že zde není obětí sebe sama, naopak jeho touha po ženách se vyplácí snad ve všech případech, jeho básně mu žádné nepříjemnosti nikdy nepřinášejí. Spíše je strháván událostmi, kterým se nemůže bez újmy postavit (např. výše zmíněný závazek ke Coquille). Osud ho ušetřil spousty útrap právě díky jeho básním a ženám, u nichž našel útočiště. Většina jeho loupeživých kamarádů skončila svůj život daleko dříve než on. Lidé kolem něj se mu snažili vyhovět i v hodině smrti a přivedli mu k lůžku „krásnou Helenu“.

Není zde ani mučedníkem lásky ani bezstarostným šprýmařem. Kateřina je jen krátkou a bezvýznamnou chvílí v jeho životě, o jediném jeho vychytralém kousku se tu nedočteme. Villon putuje od loupeže ke vznešenému dvoru, od dvora do žaláře, a vždy má dosti vlivné přátele, kteří mu jsou ochotni pomoci. Co víc si přát. „Chudáka Villona“, který se dostává hloub a hloub proto, že není schopen bojovat sám se sebou, tu nenajdeme.

Nutno poznamenat, že příběh, zachycuje i dění v nejvyšších kruzích, na královském dvoře – vztah krále Karla se synem Ludvíkem, jeho pouto k Agnes Sorel. A je to právě Ludvík, který se zde zaslouží o zánik zlodějské sítě Coquilly, což není jediný akt, jímž zasáhne do Villonova života. Na žádost vévody Orleánského při své korunovační jízdě

kacířství a vraždu. “ Když měl být vyslýchán útrpným právem, zhroutil se a ke všemu se přiznal. „*Vychroptěl prosbu o boží smilování. Aby ho dosáhl, je prý ochoten podrobit se nejtvrdějším časným trestům.*“ Biskup z Nantes ho ujistil o nekonečnosti boží milosti a povolil mu vysvěcený hrob. Retz si sám vložil oprátku na krk. K jeho hrobu pak putovaly ženy, aby se pomodlily k vražednickově duši, aby jim požehnal a mohly mít děti. „*Stal se světcem po levém boku, který donášel před boží trůn zadními dvířky svá poselství, přimluvcem, kterého nezdiskreditovalo stonásobné Kainovo znamení.*“

In SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže* s. 43-52, Aventinum, Praha 1948

²⁴⁰ Tamtéž s. 42.

Ludvík projíždí i Meungem, aby tam Villon dostal svobodu, navíc mu ji uděluje i v písemné podobě. Proč? Pro Villonovu poezii. „*Je všeobecně známo, jak si ceníte poezie – slyšel jste někdy jméno Villon?*“ *Králova uzavřená tvář se rozjasnila. „Ale ano! Zdá se, že ve Francii vzešla nová básnická hvězda.“*²⁴¹

Nebýt toho, že Villon psal takové básně, jaké psal, Karel Orleánský by se jej nikdy nezastával. Osobnost básníka ve Villonovi má dopad i na skutečné události. Bez nich by těžko vznikla jeho legenda a všechna tato vyprávění o jeho osobě.

²⁴¹ OBERMEIER, Siegfried. *Láska a smrt – Neřestný život Françoise Villona*, s. 324, Knižní klub, Praha, 2009.

VIII. POJETÍ FRANÇOISE VILLONA V DRAMATECH

Vydaných dramát s postavou Françoise Villona, přeložených do češtiny nebo původně českých, je celkem sedm. Samozřejmě zde nebudu vycházet z inscenací jednotlivých her, ale pouze z jejich knižní podoby. Chronologicky dle data vydání se jedná o tato díla:

- JIŘÍ VOSKOVEC, JAN WERICH: *Balada z hadrů (Divadlo o prokletém básníku, původně o patnácti obrazech, později o třinácti)*, první představení proběhlo roku 1935, první knižní vydání této hry je z nakladatelství Františka Borového v Praze z roku 1936.
- EMIL FRANTIŠEK BURIAN: *Ach, kdeže loňské sněhy jsou...*, Villonovy verše v překladu Otokara Fischera, jediný exemplář, který jsem našla, vyšlo v [Praze] [s. n.] roku 1954.
- VLADISLAV HRÁBEK: *Král žebrák – žebrák král*, Hra o třech dějstvích a epilogu na motivy románu J. H. McCarthyho *Kdybych byl králem*, vydalo nakladatelství Dilia v Praze roku 1974.
- MARTIN VIKTORIN: *Testament*, s použitím balad Françoise Villona v překladu Otokara Fischera a Jarmily Loukotkové, hru zhudebnil Jiří Tibitz a vydalo ji nakladatelství Dilia v Praze roku 1976.
- G. GYÖRGY KARDOS: *Villon a ti druzí*, vydalo nakladatelství Dilia v Praze roku 1979, z originálu *Villon és a többieik* (Maďarsko, 1978) přeložila Anna Rosová.
- JULIU EDLIS: *Žízeň u pramene*, Veselá i smutná hra v próze i ve verších s prologem a epilogem, vydalo nakladatelství Dilia v Praze roku 1983, z ruského originálu [Žažda nad ručjem] přeložili Jiří a Růžena Pochovi.
- DANIELA FISCHEROVÁ: *Hodina mezi psem a vlkem*, jediné knižní vydání je z roku 1989, kdy jej vydalo nakladatelství Dilia v Praze.

V porovnání s prózami je zajímavé nejen to, že divadelní hry jsou pojaté daleko volněji, ale navíc některé bývají aktualizované, někdy angažované i politicky (*Hodina mezi psem a vlkem*). Rovněž nemají nějakou shodnou strukturu, podle níž by vznikaly. V některých ani postava Françoise Villona nedostává dostatečný prostor pro vytvoření nějakého literárního obrazu, tento prostor je dán pouze veršům samotného básníka (*Testament; Ach, kdeže loňské sněhy jsou*). Vzhledem k tomu, že se jedná o dramata, nejvýraznější vykreslení hrdiny

vyplývá z jeho promluvy, protože zde se postavy *svými promluvami zásadně podílejí na utváření „světa“, v němž se pohybují.*²⁴²

1. Jiří Voskovec, Jan Werich: *Balada z hadrů*

*... výrazem sociálního vyhoštění bylo samotné villonovské téma, oživené stále nekončící hospodářskou krizí.*²⁴³

Drama propojuje tehdejší aktuální dobu s dobou středověkou, odkazuje na ni. Nejvýrazněji asi přímo tím, že se vlastně odehrává ve 20. století, na středověk si jednotlivé postavy pouze hrají. Dává najevo, jak si jsou obě období podobná – ve Villonově době ještě doznívají následky stoleté války, ve 20. století se lidé potýkají s hospodářskou krizí a zároveň s hrozbou přicházející z diktátorského Německa. V obou případech se tedy jedná o příčiny toho, proč se dost lidí ocitlo na okraji společnosti.

Villon je jenom jedním z mnoha, rozdíl je v tom, že se nejen nebojí dát najevo svůj názor ve svých básních, ale v jeho promluvě je i určitá pýcha, přesvědčení o naprosté neomylnosti vlastního jednání. *Villon se zde stal doslova rebelem, dosavadní Villon-básník a Villon tulák ustoupil do pozadí. Bylo to lákavé, aktuální, úspěšné, ale zcela scestné: jednalo se o anachronickou idealizaci Villona nerezignujícího před společenskou nepravostí.*²⁴⁴ Ve slovech i v jednání samotného básníka můžeme najít nejeden příklad: „*A kdyby vy, pane, jste byl Villon, básník a vagabund, a já stál na vašem místě, byl bych vám dlužen honorář za tyto pravdy. Ten honorář si zrovna беру.*“ */Vezme si ze stolu zlatý pohár a odchází./*²⁴⁵

V díle chybí Villonovi kumpáni, společnost vnadných kurtizán, stejně tak jako vznešené dvory a Villonova touha po pohodlí a bezpečí. „*Nač čekáte? Dejte mě zavřít a ved'te mě na šibenici. Pověste básníka, přibijte kulturu na pranýř.*“²⁴⁶ Stále se setkáváme s opakujícím se motivem Villon – oběť, zde se z něj stává vrah díky intrikám společnosti, zejména díky vypočítavé Kateřině. Stává se obětí, protože zůstává se svými názory sám, společnost umlká. „*A děláte chybu, tutéž chybu jako tahle žebračka a jako všichni lidi, co vidí, a vědí, ale nic neříkají. Pak zůstane básník sám a to je jen krůček k tomu, aby z něho šikovně udělali vagabunda a vraha...*“²⁴⁷

²⁴² FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, s. 67, AV ČR, Praha 2008.

²⁴³ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, s. 165, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, 2000.

²⁴⁴ Tamtéž s. 167.

²⁴⁵ VOSKOVEC, Jiří. WERICH, Jan. *Balada z hadrů*, s. 15, Dilia, Praha, 1958.

²⁴⁶ Tamtéž s. 14.

²⁴⁷ Tamtéž s. 83.

Voskovec a Werich se *svou baladou postavili hodně vlevo*.²⁴⁸ Důraz na básníkovu revoluční pojetí vidím jako výzvu a varování v předtuše hrozeb, zohledněných děním v nacistickém Německu²⁴⁹.

2. Emil František Burian: *Ach, kdeže loňské sněhy jsou...* + Martin Viktorin: *Testament*

Tyto dvě divadelní hry, tedy spíše scénáře pro varieté, si jsou velice podobné, proto mi přišlo zbytečné o nich psát zvlášť. Obě, spíše nežli nějaký příběh, zpracovávají Villonovi verše v překladu Otokara Fischera. Postavy společně, nebo jednotlivě verše zpívají a někdy k tomu i tančí. Mění se pouze prostředí, ve kterém vystupují. V *Ach, kdeže loňské sněhy jsou...* se dokonce ani nesetkáme s postavou samotného Villona, zpívají tu buřiči, lidé z davu, dívky a měšťané.

V *Testamentu* už Villonova postava figuruje, děj je navíc výslovně zařazen do 15. století. Verše doprovází hudební doprovod v podání postav Jeana, mistra flétny a Jacquese, mistra kytary. Tato verze také klade důraz na atmosféru scén – Villonovo vystoupení v prologu díky hudbě a bodovému osvětlení, dále se například objevují svíčky a šepot. První dějství se za zpěvu odehrává v krčmě, druhé dějství začíná scénou vykradení Navarrské koleje, následně se opět vracíme do již známé krčmy. Ačkoliv vykradení Navarrské koleje spíše navádí k tomu, že se bude jednat o dějovou scénu, po několika počátečních slovech se opět vracíme ke zpívaným veršům, přičemž je Villonovo dílo sem tam přerušeno popěvkem „*Pijme, pijme, pijme dál!*“.²⁵⁰

Na konec knihy jsou zařazeny zápisy Villonových básní zhudebněné Jiřím Tibitanzlem. Jsou zde noty ke všem básním, které se v díle vyskytují (např. Balada o drobnostech, Balada o dámách někdejší doby, Modlitba k Panně Marii).

Villonův obraz si tak nemůžeme vytvořit z jeho promluvy, protože bychom se museli uchýlit k interpretaci básníkovu obrazu na základě jím vytvořených básní (jejich překladech do češtiny). Zůstává tak jenom popis Françoisova oblečení: *Je oblečen trochu ošuměle v dobovém oděvu – haleně z bílého rezného plátna a kamaších*.²⁵¹ A to je pro vytvoření představy o postavě básníka značně nedostačující.

²⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, s. 168, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, 2000.

²⁴⁹ Zejména závěrečná píseň *Proti větru* je výzvou pro semknutí lidí v dobách Hitlerovy diktatury.

²⁵⁰ VIKTORIN, Martin. *Testament*, Dilia, Praha, 1976.

²⁵¹ Tamtéž s. 3

3. Vladislav Hříbek: Král žebrák – žebrák král

Velké množství postav vypovídá o tom, že v této hře nebude o děj nouze. Příběh je umístěn do Paříže v době vlády krále Ludvíka XI. V prvním dějství se setkáváme s postavou Vypravěče, potulného tuláka v dobovém oblečení, který není *ani mladý, ani starý*.²⁵² Dle něj příběh bude *romantický, plný slunce i úsměvů, lásky i nenávisti, lsti, zrady i neskonalého štěstí*.²⁵³

Říká se, že král Ludvík XI. chodíval mezi lid v přestrojení a naučil se tak i řeči Coquillardů. Při jedné takové potulce se setkává i s Françoisem Villonem. Nic netušící François se k němu chová drze a s výsměchem. Přestrojený král ho pozve na víno, Villon svého hostitele nazve *zábavným starým pánem, tlachalem a hňupem*,²⁵⁴ sám sebe pak *obětí lásky*.²⁵⁵ Upřímností nešetří: „*Do kostela nejdu nikdy, kromě, když jdu vykrást pokladničky, nebo ukrást nějaké zlaté kostelní nářadí*.“²⁵⁶

Villon se zde ukazuje jako vlastenec, který by nikdy nenechal Francii Burgund'ánům, skládá básně o tom, jaký by byl král on sám. Je, ostatně jako v jiných dílech, zamilovaný do krásné Kateřiny, zde je Kateřina jednou z královniných dam.

Druhé dějství se odehrává v prostředí královských zahrad. Astrolog králi předpoví, že pro Francii může po sedm dní udělat mnoho dobrého muž, který žije v bahně lidu. Král tedy udělá na sedm dní z Villona hraběte z Montcobieru. Má však podmínku, do té doby Villon musí získat srdce Kateřiny, jinak bude viset. Ta ale touží pouze po muži, který by zachránil Francii před Burgund'any. Ani před tímto úkolem se však François nezastavuje.

Françoisova taktika se vydaří. Získává si nejenom vojevůdce, ale i poddané a vojáky. Kateřina se jej dokonce rozhodne pojmout za muže ve stínu postavené šibenice. Přestože je tento François Villon zpočátku zlodějem a potulným písničkářem, na královském dvoře se snaží být čestný. Odmítá příležitost odstranit krále a stát se tak prvním mužem Francie. „*Jestliže mezi čtyřma očima podríznou Ludvíkovi krk, bude svět zbavený potřestěného krále, já budu volný. Získám Kateřinu, udržím Paříž a budu prvním mužem Francie... (...) ale – já jsem se také přiučil něčemu novému – čemu se říká čest a tu nechci kvůli své dámě pozbyt*.“²⁵⁷ Na smrt k šibenici jde dobrovolně, domnělou prohru přijímá.

Jedná se o romantický příběh, i pojetí Françoise Villona je zde značně romantické. Napravený zločinec a piják, který je ochotný zemřít, pokud nezíská srdce své dívky. Chudý

²⁵² HŘÍBEK, Vladislav. *Král žebrák – žebrák král*, s. 3, Dilia, Praha, 1974

²⁵³ Tamtéž s. 3.

²⁵⁴ Tamtéž s. 15 a 19.

²⁵⁵ Tamtéž s. 15.

²⁵⁶ Tamtéž s. 16.

²⁵⁷ Tamtéž s. 56.

muž, který shodou okolností dostává do rukou moc a stává se lepším vládcem, než je sám král. Zároveň je vlastencem nasazujícím vlastní krk na osvobození Francie, je tedy vlastně proměněn ze zloděje na hrdinu. Přitom do své nové role vklouzává lehce a s naprostou samozřejmostí: *François Villon je muž středních let, štíhlý, zarostlý a zanedbaný. Přitom pod tímto nánosem je náznakem vidět hrdou postavu hezkého muže. Jeho pohyby jsou vznešené a rytířské přes jeho zjevnou zpustlost.*²⁵⁸ Králův důvěrník Olivier o Villonově proměně pak říká: „*Myslím, že nepoznává sám sebe a chová se, jako by byl odjakživa dvořanem.*“²⁵⁹

4. G. György Kardos: Villon a ti druzí

Drama maďarského autora vykresluje Françoise Villona jako postavu tragickou. Postupem času se jeho charakter proměňuje, nejprve je alespoň na oko poslušný a pilný student, váží si svého strýce Guillaumea a své matky žijící v klášteře. Svůj volný čas tráví ve společnosti lehkých děv a svých pochybných přátel. Posléze François projde tajným rituálem Coquillardů (zde spolek působí jako temná sekta) a stává se tak jedním z členů. Je povinen plnit příkazy tajemného muže v kápi. Stejnou povinnost má i Catherine, dívka, do níž se zamiloval.

Tak muž v kápi zosnuje, aby François zabil kanovníka Sermoise, přikáže mu vykrást Navarrskou kolej a další nepravosti. François je nešťastný, jeho přátele pověsili, on sám našel úkryt u Catherine. Všechno, co věděl, napsal panu Louvoisovi, aby se přimluvil u krále a mohli tak s Catherine odjet žít daleko od všeho do Anglie. Muž v kápi však psaní zadrží a oba milence potrestá. François je uvězněn, mučen a propuštěn s rozsudkem doživotního vyhnanství a uříznutýma ušima. Catherine se musí stát kurtizánou. Nakonec je nešťastný a zamilovaný François, jehož Catherine nepoznává, oblečen do kápě onoho neznámého muže, který prozrazuje, že je hlavou Coquilly. V okamžiku, kdy básník vyjde ven z krčmy, je zabit.

François je zde spíš jakýmsi článkem ovládaným nejmocnějšími ze zločineckého spolku. Každý kdo se vzepře, musí zemřít. Je bezmocný, stejně tak jako Catherine. Ze spolku už není cesty zpátky. Při mučení prozrazuje to, co ví. Na spolku mu nezáleží, chce žít a osvobodit se. Je zneužit pro věc někoho jiného, přitom do Coquilly vstupuje dobrovolně v domnění, že se jedná o dobrou věc. Svět podsvětí se tak ukazuje stejně zákeřným jako svět úplatků a falešných svědectví ve vyšších kruzích. Divadelní hru můžeme vnímat i jako paralelu na diktátorské režimy dvacátého století a na zneužití moci všeobecně, kdy život jedince nemá žádnou hodnotu.

²⁵⁸ HŘÍBEK, Vladislav. *Král žebrák – žebrák král*, s. 12-13, Dilia, Praha, 1974.

²⁵⁹ Tamtéž s. 30.

Tragická je také scéna, kdy Villonova matka umírá. „*Jak jsi slavný, synáčku! Můj chlapec má zvláštní doprovod, jako vévodové.*“²⁶⁰ Jeho matce je zatajeno, že ozbrojenci Villona pak odvedou přímo do žaláře. V druhé části příběhu je básník většinou opilý, nešťastný a smrt je pro něj vlastně vysvobozením. Domnívám se tedy, že tento Villonův obraz je spíše varováním, jak snadno lze ztratit lidskou svobodu a důstojnost.

5. Juliu Edlis:²⁶¹ Žízeň u pramene

V této divadelní hře je François Villon více básníkem než v kterékoliv jiné. V průběhu jednotlivých scén se mu zjevuje Kat, jako hrozba konce a smrti provázející básníka po vykonání zločinů, a Dívka, která nikdy neexistovala, symbol poezie, inspirace, jakási múza.

V prologu i epilogu se jednotliví aktéři příběhu vyjadřují k Villonově osobě, každý po svém. V prologu Kat pokládá otázku: „*Kdo ty vlastně jsi, Françoisi Villone?*“²⁶² Otázka, kterou si po všech různých pohledech na básníkovu postavu můžeme položit rovněž. Tak jako se liší názory postav, liší se i pohledy na Villona a jeho poezii během staletí, jak už jsem zmínila výše, každý umělecký směr v něm hledal něco trochu jiného, každá doba si z něj vzala to, co ji nejvíce oslovilo.

Dějství je rozděleno podle jednotlivých období Villonova života na Studenta, Zloděje, Prostopášníka, Vyhnance, Zajatce, Soupeře a Odsouzence. Drzý student hbitého jazyka, který má prsty v incidentu kolem patníku Ďáblova prdu, má sice respekt mezi svými spolužáky, ale nikoliv u svých zločineckých kamarádů. To se mění společně s vraždou kněze Sermoise. Změna jeho osudu zarmoutí i jeho poezii, Dívku, která nikdy neexistovala.

Do krádeže v Navarrské koleji se mu nechce, ale tvrdí, že peníze jsou to jediné, za co si člověk může „*v tomhle prodejním městě koupit svobodu*“.²⁶³ Říká, že je potřebuje, aby mohl psát pravdivou poezii. Po celý průběh příběhu zdůrazňuje, jak moc pro něj verše znamenají. Zároveň si ale uvědomuje, že se svým údělem je člověk vždycky sám. Stejně jako verše básníka Villona, vysmívá se tady jeho postava bukolické poezii. Celá tato scéna je vlastně postavena na zesměšnění oblíbenosti pasteveckých básní na šlechtických dvorech. (Frank Gotier tu přikazuje postupně přinést všechny svršky Jeho Veličenstva krále Reného z Anjou včetně jeho spodků). Upřímný sarkasmus si Villon neodpouští ani ke svým soupeřům na dvoře Karla Orleánského.

²⁶⁰ KARDOS, G. György. *Villon a ti druzí*, s. 84, Dilia, Praha, 1979.

²⁶¹ Juliu Edlis (*1929) je autor moldavského původu, který od roku 1959 žije v Moskvě. Svá díla píše rusky.

²⁶² EDLIS, Juliu. *Žízeň u pramene*, s. 5, Dilia, Praha, 1983.

²⁶³ Tamtéž s. 21.

Většina slov vyřčených Villonem je právě o jeho poezii, z čeho vzniká, jak ztrácí inspiraci při útěcích a strachu o holý život. Dívka, která nikdy neexistovala, se někdy objevuje, aby Françoisovi dala znamení, že je čas odejít, že mezi pochlebovačnými pisálky není místo pro jeho poezii. Villon se ji jednou dokonce pokusí „utopit“ ve víně, stejně jako svůj *strach, duši, svědomí, paměť*,²⁶⁴ cítí se tak však mnohem hůř. Verše prý *nic neodpustí*.²⁶⁵

Opět se tu setkáváme s jeho láskou Kateřinou. Ta jako zralá žena zkoušená životem, lituje svého chování k Villonovi v mládí. Jediný další člověk ve hře, který pozná, kdo je Dívka, která nikdy neexistovala, je vévoda Karel Orleánský: „*Dnes jsem potkal básníka, který je lepší než já... a spatřil jsem ji...*“.²⁶⁶ Karel o Villonovi říká, že je krutý a upřímný, Villon pak sám o sobě tvrdí, že je ctižádnostivý a ješitný, touží po slávě mezi všemi lidmi.

V Odsouzení se jej snaží Kat a Tybalt d'Assigny donutit k přiznání viny. Villon však neví, k čemu se má konkrétně přiznat. Nakonec pochopí, je obviněn pro své vlastní verše. „*Ty jsi zvěstovatel jiné pravdy, jiných muk, jiných svobod, jiné věčnosti, nežli je ta, na níž nezvratně stojí království a církev!*“²⁶⁷ Villon je označen za „proroka“, obviněn z toho, že vůbec je básník, a zároveň i ze svých inspirací. Podobné závěry by se daly označit slovy z knihy Aleše Pohorského *Prokletí a básníci*: „*Básník je prokletý ve vztahu k předmětu své nenávisti. (...) Je prokletý tím, co proklíná, zatracený a zároveň zatracující. Zbloudilá ovce, ale také vlkodlak*“.²⁶⁸

Tento François Villon je však proklet nejen svou tvorbou, ale vůbec tím, že píše něco jiného, než je požadováno. Hra vyšla v roce 1983, rok po té, co zemřel Leonid Iljič Brežněv. V 70. letech si těžko mohl umělec, co se východního bloku týče, oficiálně tvořit, co chtěl. Villon na konci odchází do vyhnanství. Ve své domovině ale zanechává Dívku, která nikdy neexistovala. Má si najít nového básníka, který chce nezávisle psát. *Možná, že někdo jiný – mladý, čistý a netrpělivý – už na tebe čeká, volá tě, je zoufalý, žije jen tou nadějí... (...) se stejnou věčnou žízní, se stejnou netrpělivou touhou po dobru, lásce, soucitu...*²⁶⁹ Divadelní hra tedy také reaguje na omezování tvůrčí svobody a nucení k emigraci v Sovětském svazu i v ostatních státech k němu příslušejících.

²⁶⁴ EDLIS, Juliu. *Žízeň u pramene*, s. 45, Dilia, Praha, 1983.

²⁶⁵ Tamtéž s. 47.

²⁶⁶ Tamtéž s. 56.

²⁶⁷ Tamtéž s. 65.

²⁶⁸ POHORSKÝ, Aleš: *Prokletí a básníci*, s. 8, Praha: Garamond, 2000.

²⁶⁹ EDLIS, Juliu. *Žízeň u pramene*, s. 70, Dilia, Praha, 1983.

6. Daniela Fischerová: Hodina mezi psem a vlkem

Stáváme se svědky soudního přelíčení, obžalovaným je František Villon. Střetají se tu prvky středověké se současnými motivy (např. nevěstka Žanka je v jedné scéně oblečena do šatů z 15. století, ale z úst vytahuje žvýkačku). Villonův obhájce je Régnier, současný novinář, kdysi ale býval vůdce takzvané vlčí tlupy, zlodějské bandy, a svůj život skončil jako oběšenec. Přestože se s jednotlivými aktéry setkáváme u soudu, divadelní hra se neopomíná zmínit o událostech jako vražda Filipa Sermoyse, o potyčce pro kterou byl Villon nakonec odsouzen k vyhnanství z Paříže, o Kateřině atd.

Každá postava si během přelíčení vede tu svou – pro Filipa není Villon nic jiného nežli zloděj a vrah, pro nevěstku Andělu je velkým básníkem, tvrdí, „že snad bychom ho neměli posuzovat jako ty druhé...“²⁷⁰ Anděla je Régnierem označena za fantoma, za romantickou fikci Villonových životopisců.²⁷¹ Stejně tak i Villon nabádá Kateřinu: „Nevěř všemu, co ti o mně povídají.“²⁷² Narážku lze chápat ve více smyslech, nejen v konfrontaci s příběhy o Villonově osobě, ale také v konfrontaci s dobou – premiéra této divadelní hry se konala v březnu 1979 v Realistickém divadle, v režii Luboše Pistoria,²⁷³ tedy v době, kdy bylo žádané Villona chápat jako *proletáře-pionýra sociálních revolucí*.²⁷⁴

Je zde evidentní Villonův silný vztah k Paříži, kde prožil největší část svého života, a již nejen v tomto díle pokládá za svůj domov. „Já jinde plihnu jak zapraný spodky, Rrreň!“²⁷⁵ *Kvetu jen v pařížském kořenáči, všude jinde mi plesnivý kořen, Rrrreň!*“²⁷⁶ Soudní přelíčení jistě lze chápat i jako politický proces odkazující na 50. léta u nás, ale především na procesy s Chartou 77 - vždyť v čase svého uvedení na scénu hra působila jako *protest proti nucení nepohodlných osob k emigraci*.²⁷⁷

Postavy se na Villona vrhají jako senzacechtiví reportéři a zahrnují jej dotazy v záblesku fotoaparátů. Žanka se ptá: „Byla vaše kriminalita motivována sociálně? Vyjadřoval jste vzpouru utlačených tříd?“²⁷⁸ Villon její otázky zcela přirozeně nechápe.

²⁷⁰ FISCHEROVÁ, Daniela. *Hodina mezi psem a vlkem*, s. 20, Dilia, Praha, 1989.

²⁷¹ Tamtéž s. 8.

²⁷² Tamtéž s. 12.

²⁷³ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, s. 169, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, 2000.

²⁷⁴ Tamtéž s. 169.

²⁷⁵ Reň = zkratka z Régnieria

²⁷⁶ FISCHEROVÁ, Daniela. *Hodina mezi psem a vlkem*, s. 16, Dilia, Praha, 1989.

²⁷⁷ LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, s. 169, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, 2000.

²⁷⁸ FISCHEROVÁ, Daniela. *Hodina mezi psem a vlkem*, s. 46, Dilia, Praha, 1989.

Často se vedou diskuze o Villonovi, ovšem bez Villona. Biskup posléze jeho mentalitu označuje slovy „*psychopatie s kriminálními rysy*“.²⁷⁹ Villon se snaží bránit, je však mučen.

I přes Régnierovy snahy je Villon odsouzen. Neboť dle slov Biskupa: „*Svoboda je pouze maskovaná nutnost a náš úkol je sloužit této nutnosti.*“²⁸⁰ Villon zde je postavou zcela bezbrannou vůči všem žalujícím, všem otázkám a svým interpretacím. Jeho obrana je marná, odsouzení už je vlastně předem dané, moc vítězí a Villon rezignovaně odchází. Jediný, kdo neztrácí bojovnost, je obhájce Régnier, ten žádá znovuoobnovení procesu.

²⁷⁹ FISCHEROVÁ, Daniela. *Hodina mezi psem a vlkem*, s. 72, Dilia, Praha, 1989.

²⁸⁰ Tamtéž s. 97.

IX. ZÁVĚR

Françoise Villona nelze zachytit, takového, jaký skutečně byl. Není možné tak popsat ani to, jak se doopravdy staly skutečné události, které se ho nějakým způsobem dotýkaly. Museli bychom „žít v Paříži onoho času, znát místa, věci a lidi, o nichž mluví...“²⁸¹ Z tohoto důvodu toto nelze postihnout ani u jiných historických postav a událostí, které nebyly podrobně zaznamenány.

Dále je třeba poznamenat, že *to, co literatura napodobuje, tedy není jako takové předem dáno. Vzniká to současně teprve při aktu napodoby samé.*²⁸² Při psaní klasického historického románu, jakými ty o Françoisu Villonovi jsou, se historie pouze napodobuje, hledá se analogický vztah mezi fikcí a realitou. *Tento vztah je vyjádřen především v logice děje, vykreslením charakteru a v časově-prostorové konzistenci.*²⁸³

Na vytvoření Villonovy legendy se podílejí především jeho básně a jeho neznámý osud po roce 1463. Oba tyto aspekty představují hlavní zdroj inspirace pro vytváření villonovských příběhů od 15. století do současnosti, navíc je tu možnost interpretovat básníkův obraz nepřeborným množstvím způsobů, ať už pro reflexi aktuálního dění, nebo pro pobavení čtenáře.

Dalo by se říci, že každé období mělo toho svého Villona. Zatímco renesanční člověk se bavil u taškařic studenta a příležitostného poety, pro sklonek 19. století se stal básníkem prokletým. Dnes máme velmi početné množství Villonů. Je tu Villon prostopášík, Villon, který obětoval svůj život básním, Villon oběť lásky, Villon varující a další. Ani vzhled žádného z nich není stejný, neexistuje žádná utkvělá představa o tom, jak François Villon vypadal.

V našem prostředí se jeho příběhům daří zejména díky překladům Otokara Fischera, který Villonovo dílo podal svým současníkům v zaktualizovaném jazyce, inspirovaném básnickou tradicí poezie buřičů. I u nás každý nahlížel na jeho básnickou osobnost, jak jsme se mohli přesvědčit též u výše zmíněných děl, svými vlastníma očima. *Je příznačné, že zatímco Vrchlický ještě cítil Villona jako „sladkého básníka“, Nezvalovi je Villon především „hořký“.*²⁸⁴

Villonovo pojetí je různé také v současných prózách a dramatech. Zatímco většina současných próz nás stahuje do minulosti, aniž by odkazovala na přítomnost, dramata se ke

²⁸¹ VALÉRY, Paul. *Literární rozmanitosti*, s. 68, Praha: Odeon, 1990.

²⁸² NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 515, Brno: Host, 2006.

²⁸³ Tamtéž s. 515.

²⁸⁴ FELIX, JOZEF. In VILLON, François. *Já, François Villon*, s. 118, Praha: Československý spisovatel, 1976.

zpracování Villonových příběhů staví opačným způsobem. Navíc je pojímají mnohem volněji. Nijak striktně se nedrží žádných známých událostí, na rozdíl od románů, které mají mnohdy totožnou strukturu.

Co se Villonovy atraktivity pro jednotlivé autory týče, pramení dle mého mínění z poutavosti námětu samotného. Od které jiné postavy by čtenář mohl očekávat, že se společně s ní podívá do vězeňských kobek i na královské dvory, mezi lapky a projde s ním kus Francie? Villonova postava je navíc postavou „s tajemstvím“ a tajemství rozhodně přidává postavě na zajímavosti. *Proti postavám, jejichž vztah je založen na podobnosti či identitě, stojí postava s tajemstvím jako vtělení jinakosti, která se v buržoazní společnosti poji se sociální vyřazeností a vyděděněctvím; na druhé straně je tato postava nadána mimořádnými vlastnostmi...*²⁸⁵ Villonovou mimořádnou vlastností je jeho tvorba, která se stává uznávanou již za jeho života, a jíž jsou obdařeny i všechny postavy inspirované jeho osobností.

François Villon se dnes neobjevuje jen v klasických historických románech, ale i v žánru science fiction. Neopomenutelné jsou také další oblasti umění, v nichž inspiroval – film a hudba. V mnohých je překročena nejen hranice Evropy, ale i celého západního světa.

Na konec bych se opřela o slova Bohumila Fořta: „*O literárních postavách ve svých každodenních narrativech běžně mluvíme stejným způsobem, jakým mluvíme o reálných lidech – odhadujeme jejich motivace a reakce, interpretujeme jejich jednání. Právě pro tento fakt, tedy to, že pociťujeme nutnost nějakým způsobem interpretovat jednání fikčních postav, je dostatečným důvodem k tomu, abychom neustále prověřovali způsob a místo jejich existence.*“²⁸⁶

²⁸⁵ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*, s. 118, Praha: KLP, 1994.

²⁸⁶ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, s. 56, Praha: AV ČR, 2008.

X. POUŽITÁ LITERATURA

Primární

LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Navzdory básník zpívá*, s. 38, její překlad básně Françoise Villona, Brno: Jota, 2008, vydání deváté, ISBN 80-7217-219-0.

OBERMEIER, Siegfried. *Láska a smrt: Neřestný život Françoise Villona*, Praha: Knižní klub, 2009, vydání první, přeložila Ivana Führmann Vízdalová, ISBN 978-80-242-2327-8.

RUSH, Philip. *Tuláková loutna*, Praha: Svoboda, 1947, vydání první, přeložil Jaroslav Svára.

VILLON, François. *Malý testament*, Praha: Klub přátel poezie, 1975, druhé vydání, překlad Jarmila Loukotková.

VILLON, François. *Velká závěť*, Praha: Tok, 2001, překlad Jarmila Loukotková, třetí vydání, ISBN 80-86177-17-3.

DYK, Viktor. *Pět básnických knih, Milá sedmi loupežníků, část II.*, Praha: Lidové noviny, 2003, ISBN 80-7106-548-X.

GELLNER, František. *Básně*, Praha: Československý spisovatel, 1957, vydání první, .

CARCO, Francis. *Život Mistra Villona*, Praha: Symposion, 1927, vydání první, překlad Jaroslav Zaorálek.

MESSADIÉ, Gerald. *Jana z Hvězdy, 1. část trilogie Růže a lilie*, Praha: Argo, 2004, první vydání, překlad Danuše Navrátilová, ISBN 80-7203-593-2.

ZEMAN, Jiří. *Kavalíři lásky, meče, slova a noci*, Praha: Adonai, 2002, první vydání, ISBN 80-7337-016-6.

VILLON, François. *Básně*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, překlad Otokar Fischer.

STEVENSON, Robert Louis. *Nové povídky tisíce a jedné noci*, Praha: F. Topiče, 1922, přeložil Ivan Schulz.

ERSKINE, John. *Nezbedný mistr balad*, Praha: MOTTO, 2002, vydání druhé, přeložila Hana Žantovská, ISBN 80-7246-120-6.

VOSKOVEC, Jiří. WERICH, Jan. *Balada z hadrů*, Praha: Dilia, 1958.

VIKTORIN, Martin. *Testament*, Praha: Dilia, 1976.

HŘÍBEK, Vladislav. *Král žebrák – žebrák král*, Praha: Dilia, 1974.

KARDOS, G. György. *Villon a ti druzí*, Praha: Dilia, 1979.

EDLIS, Juliu. *Žízeň u pramene*, Praha: Dilia, 1983.

FISCHEROVÁ, Daniela. *Hodina mezi psem a vlkem*, Praha: Dilia, 1989, ISBN 80-203-0000-7.

Sekundární

VALÉRY, Paul. *Literární rozmanitosti*, Praha: Odeon, 1990, vydání první, překlad Jaroslav Fryčer, ISBN 80-207-0175-3.

NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*, Brno: Host, 2006, vydání první, překlad Aleš Urválek, Zuzana Adamová, ISBN 80-7294-170-4.

PELÁN, Jiří. *České překlady Françoise Villona*, přednáška z výroční konference Obce překladatelů na téma Překlad středověké literatury, která se uskutečnila 10. listopadu 2005 v pražském Goethe-Institutu.

ČERNÝ, Václav. *Soustavný přehled literatury naší vzdělanosti, část 2. Podzim středověku*, Jinočany: H&H, 1998, vydání první, ISBN 80-86022-29-3.

SCHWOB, Marcel. *François Villon: Život básníka*, Praha: KRA, 1995, z francouzského originálu Spicilège přeložil Martin Řízek. ISBN 80-85932-02-4.

LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*, Praha: Karolinum, 1999, vydání první, přeložila Luďa Klusáková, ISBN 80-7184-256-7.

FAVIER, Jean. *François Villon: Život středověké Paříže*, Praha: Garamond, 2001, vydání první, ISBN 80-86379-25-6.

VILLON, François. *Já - François Villon*, Praha: Československý spisovatel, 1976, vydání druhé, ISBN 22-014-76.

DOLEŽEL, Lubomír. *Fikce a historie v období postmoderny*, s. 94, Praha: Academia, 2008, první vydání, ISBN 978-80-200-1581-5.

BACHTIN, Michail Michajlovič: *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, Praha: Argo, 2007, vydání druhé, překlad Jaroslav Kolár, ISBN 978-80-7203-776-6.

LENDEROVÁ, Milena. *François Villon: Osudy středověkého básníka v Čechách*, *Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6 (2000)*, Pardubice, 2000.

POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*, Praha: Garamond, 2000, vydání první, ISBN 80-86379-16-7.

SOMMER, Ernst. *Villon: Nástin doby a osudu jednoho muže*, Praha: Aventinum, 1948, vydání první, přeložil Dušan Zmítko.

FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*, Praha: AV ČR, 2008, ISBN 978-80-85778-61-8.

FISCHER, Otokar. *Slovo a svět*, Praha: Fr. Borový, 1937, vydání první.

ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti I.*, s. 86 – 87, Praha: Argo, 2000, vydání první, přeložila Danuše Navrátilová, ISBN 80-7203-286-0.

LEHÁR, Jan. et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 460, Praha: Lidové noviny, 2008, druhé vydání, ISBN 978-80-7106-963-8.

HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*, s. 118, Praha: KLP, 1994, vydání první, ISBN 80-85917-03-3.

Internetové zdroje

François Villon. [cit. 2011-01-04],

URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Villon>.

François Villon. [cit. 2011-01-04],

URL: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Villon>.

Žebrácká opera. [cit. 2010-12-20],

URL: <<http://www.slovackeivadlo.cz/pages/repertoar/zebracka-opera/zebracka-opera.php>>.

Resumé

François Villon cannot be present with the same way as he really was. It is not possible to describe the real incidents in his life. When writing a classic historical novel, like those of François Villon are, writers only imitate the history, they look for the analogous relationship between fiction and reality.

Villon's legend was created because of his poems and in his unknown fate after 1463. Both these aspects are the main source of inspiration to create stories about François Villon from 15th century to the present, moreover there is a possibility to interpret the image of poet by unexhaustible number of ways, whether to reflect current events or to entertain readers.

Every period had its own Villon. While a renaissance man was enjoyed by drolleries of the student and the occasional poet, for the end of the 19th century Villon became the cursed poet. Today we have a very large number of Villons. There is a debauchee Villon, another Villon, who sacrificed his life to poetry, Villon – victim of love, warning Villon ect. What's more we do not have some fixed idea about his appearance.

Furthermore I point out that novels and theater plays have a lot of differences. The novels are very similar especially in their structure – they hold to old documents about the French poet. Theater plays narrate his stories much more freely.

Nowadays François Villon's character is not only in the classic historical novels but also in genre of science fiction. Indispensable are also other areas of art, where he was an inspiration: films and music.

Why is Villon's character so exploited by many authors? In my opinion it is for attractive topic. With what other character the reader should look into the dungeons, to royal courts and to thug's community?

In the Czech Republic Villon's stories thrive thanks to translations of Otokar Fischer. He passed along Villon's poems to his contemporaries in the updated language inspired by the poetic tradition of „rioter's“ poetry.